



2001. téli különszám

"Segítőkéz" Lelkisegély Telefonszolgálat, Debrecen

Tartalom:

Bevezetés
Beszámolók konferenciákról
Szakmai előadások
Egy szupervíziós felmérés eredménye
Olvasónapló
Könyvajánlat
Idézetek

Bevezetés

Immár harmadik évfolyamát zárjuk a folyóiratunknak, az *Infónak*; 24. havi lapunk jelent meg ebben a hónapban, s most a hetedik különszámot tartja kezében tisztelt Olvasónk.

A havi lapot az ügyelőinknek szerkesztjük, s ezekből a lapokból válogatva a "külső" érdeklődőknek készül a különszám. Leginkább azokkal a cikkekkel, tanulmányokkal jelenünk meg ezeken a hasábkon, amelyek bemutatják a munkánkat, vagy a szakterületünkön is hasznosítható ismereteket tartalmaznak.

A telefonos segítői munkát, sikereinket és nehézségeinket csak szűkebb szakmai körökben ismerik, pedig ez a „mozgalom” talán az egyik legrégebbi önkéntes, karitatív szolgáltatás hazánkban.

Szeretnénk, ha módunkban állna egy kicsit többet megmutatni a munkánkból. Ezt a célt szolgálná ez a kiadványunk is, s a benne szereplő cikkek és tanulmányok.

Fogadják szeretettel!

Boldog karácsonyi ünnepeket és eredményes újévet kívánunk!

Debrecen, 2001. december 7.

Rénes László (szerkesztő)

T É L I

Válogatás

**Válogatás
Külońszám**

Beszámolók konferenciákról

Önkéntesség és a professzionális segítség kapcsolata

2001. október 11-én, az Észak-alföldi Regionális Ifjúsági Iroda nagytermében szervezett konferenciát a Forrás Egyesület, az Önkéntesek Nemzetközi Éve programjaihoz kapcsolódóan.

A konferenciára előadóként voltam meghívva, így kevésbé tudtam összpontosítani a többi előadás jegyzetelésére. Ezért most nem külön-külön ismertetem az előadásokat, hanem sűrítve írom le a konferencián elhangzottakat és a benyomásaimat.

Berényi András, a konferencia létrehozója a lelegején különböző dilemmákról beszélt: pl. alárendelődés vagy függetlenség, laikusság vagy profizmus, magán- vagy közérdek jellemzi-e a civil szektort, azon belül is az önkénteseket. Ezt a konferenciát arra is szánták, hogy számba vegyük értékeinket, szólhassunk a problémáinkról, s a jó kezdeményezéseket tovább adhassuk.

Az Önkéntesek Nemzetközi Éve az ENSZ megfogalmazása szerint azt a célt szolgálja, hogy növekedjen az önkéntesség társadalmi elismertsége, erősödjön a civil szféra, a kormányzatok és a helyi társadalmak legyenek képesek párbeszédre a civilekkel, a kormányok támogassák az önkéntes munkavégzést, az önkéntességgel kapcsolatos képzéseket, nemzetközi információs hálózat jöjjön létre, s az önkéntesen feladatokat vállalók számszerűen is növekedjenek.

A következő előadónk, *Porkoláb Gyöngyi* összeírta, hogy az önkéntességről mi is jut eszébe az embereknek. Többek között: áldozatkészség, ingyen munka, segítség, önzetlenség, odafigyelés, emberségesség, szeretet, szolidaritás, fáradhatatlanság, kitartás, példamutatás, céltudatosság, öröm stb.

Kik is hát az önkéntesek? - tehetjük fel a kérdést. Mindenki lehet önkéntes, a társadalmi élet minden területén, ahol szükség van munkájára. Aki képes és hajlandó tudását és szabadidejét az önkéntes munkára áldozni. Bárki, aki tudatosan tevékenykedik mások javáért.

Az önkéntesség a társadalmi, kulturális, gazdasági és környezeti fejlesztés közösségi eszköze. Az önkéntesek aktív és felelős állampolgárok, akik tevékenységükön keresztül fejlesztik saját személyiségüket, új készségeket és tudást sajátítanak el. Munkájuk során másokat is hozzásegítenek, hogy közösségeik életében aktív, felelős szerepet vállaljanak.

Az önkéntesek készségekkel, képességekkel rendelkeznek; leggyakrabban a következőket szokták említeni: érzékenység, tolerancia, szolidaritás, együttműködési készség, professzionális hozzáállás, a fizetetlen munkára való hajlandóság, erős motiváció és érdekmentesség.

Az önkéntes tevékenység általában szervezeti keretek között valósul meg. A szervezetek az önkénteseknek a biztonságot adó háttérrel (és közösséggel); a segítetteknek, a közösség többi tagjának pedig a szakmai, minőségi garanciát jelentik. Az önkéntesek munkájának jól szervezettnek kell lennie, és professzionális módon kell kivitelezni, hiszen bármilyen tevékenységet is végeznek az önkéntesek, ezt professzionális hozzáállással kell csinálniuk.

Rénes László



Dialogus a civil Magyarorszáért

2001. október 18-19-én, Nyíregyházán tartottak konferenciát a Miniszterelnöki Hivatal Civil Kapcsolatok Főosztálya és a Nyírségi Civilház szervezésében az Északalföldi régió (Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék) civil szervezeteinek és az önkormányzatok civil referenseinek.

A meghívó azzal biztatta a jelentkezőket, hogy nem "szokványos" konferenciára készülnek, hanem szeretnének a civil szervezetek képviselőinek minél

több ismeretet átadni. A rendezvény tehát inkább továbbképzésként működik a jogi- és pénzügyi (gazdálkodási) szabályok, illetve a nonprofit

menedzsment tárgykörökben. Nem itt, ebben a pár órában ismerkedhetünk meg az alapokkal, hanem a már gyakorlatban is megszerzett tapasztalatokat bővíthetjük, erősíthetjük meg egy kis elmélettel.

Azt kell mondanunk, hogy hiánypótló ez a kezdeményezés, hiszen a civil szervezetek működtetését sokan csak a jól-rosszul „ellessett” gyakorlatból ismerik, számos törvénnyel, jogszabállyal, ismerettel nincsenek tisztában. Egyik oldalról egy kicsit „lenézett” ágazat ez, hiszen nem milliókkal és milliárdokkal gazdálkodnak, a kis költségvetés pedig nem menti fel a szervezetek vezetőit az alól, hogy törvényeket, szabályokat betartó módon kell gazdálkodniuk. Ugyanakkor az önkéntesség és elhivatottság mellett fontos ismeretek is segítik a munkát, a szervezési, vezetési, marketing, PR és egyéb megkerülhetetlen tevékenységeket. A másik oldal viszont az, hogy még nagyon kevés szakon tanítják a nonprofit ismereteket, s a továbbképzéseket, tanfolyamokat szervező cégek pedig a mai magyar átlagos civil szervezetekhez mérten megfizethetetlen áron próbálják eladni a „tudást”. Elég csak a különböző jogszabálygyűjtemények árára gondolni (amelyek mellel minden évben módosulnak). Egy-egy (átlagos) civil szervezetnek évente százazreket kellene költenie a saját képzésére, amiben természetesen a konkrét munkájukkal kapcsolatos képzésekkel nem is számoltunk. Így aztán a pénzhiány miatt a szervezetek meg sem próbálnak professzionálisan működni, olykor innen-onnan hallott információkra támaszkodva végzik a munkát. Továbbképzésekre tehát nagy-nagy szükség van, ahol rendszerezett ismereteket kaphatunk, s ha az ráadásul ingyenes is, akkor remélhetőleg minél több szervezet képviselteti magát egy-egy tagjával.

A konferencia előadásain a kormányzat és a civil szektor együttműködéséről, az önkormányzatok és a civil szervezetek kapcsolatáról, illetve a régióban ismert problémák kezelhetőségéről, megoldási lehetőségeiről volt szó.

Az előadások után és másnap négy szekcióban történt a tulajdonképpeni továbbképzés: nonprofit menedzsment, jogi és gazdálkodási ismeretek, az önkéntesség szerepe témájú szekciók a civil szervezetek képviselőinek, illetve az önkormányzatok és a civil szervezetek közötti kapcsolatépítés címén az önkormányzati dolgozóknak tartottak szekciót. Az utóbbiról csak annyit tudok, hogy a köztisztviselők új képzési rendszerébe beépítették a nonprofit ismereteket is, s most próbálják továbbképzéseken a már önkormányzatoknál dolgozóknak is ezt "pótolni". Az itteni szekció is egy ilyen továbbképzési lehetőség volt.

A jogi és gazdálkodási ismeretekről szóló szekcióban először is arról kaphattunk képet, hogy

tudatos gazdálkodás nélkül a civil tevékenység folytatása kerülhet veszélybe. A jogszabályok ismerete és alkalmazása nélkül nincsenek „garanciák” arra, hogy tevékenységünk jogszerű, és pl. a még önzetlenül végzett munka során is felmerülhet a visszaélés gyanúja.

A nonprofit menedzsment szekciójában a vezetés felelősségét hangsúlyozták. Felelőség a működés és fejlesztés szükséges emberi, anyagi, technikai, pénzügyi és szervezeti feltételeinek a megtervezéséért.

A tervezéshez szükséges kiindulási pont a helyzetelemzés, amely két fázisra bontható: a külső környezeti és belső szervezeti diagnosztikára. Meg kell találni az összefüggéseket a külső tényezők és a szervezet működésének eredményessége között. Szó volt még a szervezeti konfliktusokról is, amiket három módon értelmezhetünk (emocionális, instrumentális és strukturális konfliktusok).

Az elméleti kérdések mellett arra is kerítették időt a csoportvezetők, hogy a résztvevők közül önként vállalkozó szervezetvezető által hozott konfliktus kezelését a gyakorlatban is kipróbálhassuk. Tapasztalatom az, hogy ez az „esemény” volt a legnagyobb hatással a résztvevőkre. Nem elhanyagolható tényező, hogy a csoport 18-20 tagjából talán rajtam kívül senki sem szokott rendszeresen szupervíziót részt venni (mindössze két főiskolás lányról feltételezem, hogy volt már szupervízióban). A szervezeti konfliktus nem oldódott meg, hiszen a szereplői nem is voltak jelen, de lényeges összefüggésekre derült fény, amiért a merész témához nagyon hálás volt a csoportnak, s a csoportban is megmozdult valami (csak egy spontán példát hozzak: a szekció/csoport az elején szekcióként működött, itt viszont egyre inkább csoportként, s a konfliktuskezelési gyakorlat végére észrevétlenül mindenki tegeződött).

Az önkéntesség szekciójában sorba szedtük, mi jellemzi az önkéntes munkát: szabad, egyéni választáson alapul, tehát személyes indíttatású, anyagi érdektől mentes, ami nem jelenti azt, hogy valamilyen díjazásban ne részesüljenek az önkéntesek, mások javát szolgálja az önkéntes munka, elősegíti, hogy egyének vagy közösségek részesei legyenek saját problémáik megoldásában és egyidejűleg hasznos a társadalmi szinten, a támogatásra szorulónak, de az önkéntes munkát végzőnek is. Az önkéntes munka gazdasági haszna sem elhanyagolható, hiszen a leggazdagabb országok sem tudnák pótolni az önkéntesek által elvégzett munka ellenértékét. E mellett vannak olyan feladatok, amelyeket sokkal hatékonyabban látnak el az önkéntesek, mint fizetett dolgozók. A filantropia a versennyel, az önzéssel szembeni ellensúly szerepét is betölti. Mivel az aktív társadalmi részvétel lehetőségét kínálja, fejleszti a kezdeményező és a cselekvőkészséget, amelyek a közösségi fejlesztőmunkának is alapvető értékei. A

közösségi munkavégzés során többnyire erősödik a résztvevőkben a felelősségvállalás, a bizalom, a tolerancia, a mások szempontjainak figyelembe vétele, a kölcsönösség és a szolidaritás. Elmondható tehát, hogy az önkéntes munka sok esetben lelki szükségleteket is kielégít.

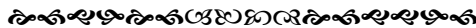
Ha egy szervezet önkénteseket kíván foglalkoztatni, szükséges a nyilvánosság felhasználása, hogy keressük azokat az embereket, akik ilyen feladatot szívesen vállalnak. Fontos, hogy ilyenkor azokra az értékekre apelláljunk és hivatkozzunk, amelyek erre a munkára jellemzőek, így motivál a csatlakozásra. Ehhez - önmagunknak és a külvilág számára is - világosan meg kell fogalmaznunk, milyen feladatokra várunk önkénteseket. A szervezetnek előre, tudatosan fel kell készülnie az új jelentkezők fogadására. Jól kell felkészíteni a hozzánk csatlakozókat a leendő feladataikra, hogy minél hasznosabbnak érezzék magukat, s hogy mi is minél hatékonyabban gyarapodjunk a munkájuk által. Ügyelni kell arra, hogy mindkét fél elégedett legyen egymással. Az új emberek energiát, frissességet,

lendületet hoznak a szervezetbe, megakadályozzák, hogy a régi munkatársak elszürküljenek, „besavanyodjanak”. A régi kollégák viszont a tapasztalataikat tudják átadni az újaknak. Ezért célszerű az önkéntesek első kiképzésébe a régi munkatársakat bevonni, majd a már aktív új és régi önkénteseknek közös továbbképzést tartani, amely nagyon jó terep ezeknek az értékeknek a kicserélésére.

Az önkéntesek megtartását elősegíthetik: a munka nyilvános elismerése, a rendszeres tájékoztatás (jó információáramlás, kommunikáció), véleménykikérés, ünnepi alkalmak, hagyományok ápolása.

Téves az az álláspont, hogy az önkéntesek munkája nem eléggé kérhető számon, így a szakmai színvonal, a teljesítmény és a felelősségvállalás terén alacsonyabb értékű munkát várhatunk csak el. Éppen az erős motiváltság és elkötelezettség okán az önkéntesek képesek valódi szakmai teljesítményekre.

Rénes László



Utak és lehetőségek az egyenlő esélyek megteremtésére

A **Szociális és Családügyi Minisztérium** tavaly szeptemberben rendezett konferenciát a Parlamentben, Utak és lehetőségek a szegénység visszaszorításához címmel. Ebben az évben, december 3-4-én, a Magyar Tudományos Akadémián rendezték meg a folytatást, *Utak és lehetőségek az egyenlő esélyek megteremtésére* címmel.

A megnyitóban *Szemkeő Judit* államtitkár arról szólt, mit jelent gazdasági értelemben a szegényebb és gazdagabb családok közötti különbség. Generációs adottságról van szó, ami meghatározza mindenki életét. Társadalmi szinten mennyire lehet befolyásolni ebből az alapadottságból származó különbségeket. Az előadó szerint a szubszidiaritás elve az esélyegyenlőségek megteremtését szolgálja.

Kolosi Tamás, a TÁRKI elnöke az esélyegyenlőség eszmétörténeti vonatkozásairól beszélt az előadása első felében. Az európai eszmevilágot, értékrendszert, gondolkodást egyaránt befolyásolja a hagyomány, a hit, a hatékonyság eszméje, de a szabadság, egyenlőség és testvériség értékrendje is. Ezeknek a súlyozása az érdekes minden történelmi időben, illetve társadalmi berendezkedésben. A 19. és 20. századi baloldali gondolkodás az egyenlőség eszméjét emelte ki. Az 1970-es évek óta az egyenlőség eszméje "lankad", a hatékonyság nagyobb dominanciát szerez, az ekkori felfogás

szerint, a szababadság és a hatékonyság nélkül nem tud működni a társadalom, tehát minden más csak másodlagos tényező. Az egyenlőtlenségre a magyarázat pedig az, hogy ez mindig is szükségszerűen jelen volt a társadalomban. A társadalom normális működése mellett nem az esélyegyenlőség megvalósítása a cél, hanem az esélyegyenlőtlenségek csökkentése. Szociológiai szempontból a társadalmi mobilitás kutatása ad legvalósabb képet az esélyegyenlőtlenségekről (ez egyébként a legfejlettebb ága a társadalomkutatásnak). A társadalmi mobilitás azt jelenti, hogy a szülők nemzedéke és a gyermekek nemzedéke között milyen elmozdulások vannak a társadalom struktúráján belül. A társadalmi mobilitást külső tényezők is befolyásolják. A társadalmi szerkezet változása involvál. Létezik cirkuláris, helycserés mobilitás is (fluiditás), amit nem a társadalmi szerkezeti változások kényszerítenek ki. A legkülönbözőbb társadalmakban, a legkülönbözőbb időpontokban,

rendszerrel, gazdasági helyzettől, földrajzi helyzettől függetlenül, a cirkuláris mobilitás általában azonos nagyságú.

A réteghatások azonban nagyok. A hierarchia felső és alsó rétegében kisebb a mobilitás (minden irányba), a középréteg a leginkább mobilis. Kulturális hatások és területi hátrányok is befolyásolják a társadalmi mobilitást. A tulajdonszerzés és az iskolarendszer a legfontosabb közvetítő mechanizmusok, amelyek befolyásolják a társadalmi mobilitást. A magyar iskolarendszer a 90-es évek közepén, egy felmérés szerint a OECD országok közül a legszelektivebb volt. Az iskolarendszer az esélyegyenlőtlenség átörökítését nagyban befolyásolja, a szelektivitását szűkíti, ha különböző típusok és szintek jelennek meg benne. A szelektivitás így is megmaradhat, például a típusok között.

Az esélyegyenlőtlenség mértéke összefügg azzal, hogy milyen a társadalom. Tartós gazdasági növekedés nélkül nincs lehetőség az esélyegyenlőtlenségek csökkentésére.

Mellár Tamás, a KSH elnöke a statisztikai megközelítést azzal kezdte, hogy a statisztika feladatáról szövegezt. Legfontosabb feladata a tárgyilagosság helyzetkép feltárása, az erőforrások számbavétele és a hatásvizsgálatok.

A gazdasági és társadalmi konszolidáció szükséges, de nem elégséges feltétel az esélyegyenlőtlenség visszaszorítására, hiszen a gazdasági növekedésből származó növekmény nem arányosan oszlik el a társadalom rétegei között. Mindig vannak újabb megoldandó problémák is. Világtendencia a népesség előregedése, az egészségügy és a globalizáció problémái.

Az EU társadalomstatisztikai kutatásokat végez: rendszeres lakossági adatgyűjtés és intézményi adatgyűjtés formájában, vizsgálják többek között a jövedelmekben és az életkörülményekben bekövetkezett változásokat.

A hazai felmérések is sokrétűek:

- háztartások felmérése (jövedelem, fogyasztás stb.),
- munkaerőpiaci felmérések (pl. aktív-inaktív arány, tartós munkanélküliek),
- egészségi állapotfelvételek (ide tartozó a születések, halálozások aránya is),
- időmérleg a munka- és szabadidő arányáról, a szabadidő eltöltése, családi munkamegosztás, stb.,
- a népszámlálás pedig teljes- és széleskörű, amiből a lakáshelyzet, iskolázottság, családi állapot stb. ismerhető meg.

Pongrácz Tiborné, KSH kutató elmondta, hogy a magyar lakosságra a család-, gyermek- és házasságcentrikusság a jellemző, habár tudjuk a statisztikai adatokból, hogy a születések száma

csökkenő, a házasság és a válás arányszáma sem biztató. Egyre nagyobb a különbség a között, hogy mit szeretnének, s mit valósítanak meg a megkérdezettek.

A gyermekek esélyegyenlősége a rendszerváltozás óta drasztikusan romlott. Anyagi téren egyáltalán nem biztosított a gyermekek esélyegyenlősége. A gyermekkori szegénységre jellemző, hogy az átlagos jövedelem 50%-a alatt élőkhez 1992-ben, 2 éves korig a gyermekek 15%-a sorolható, ami 2000-re 21%-ra emelkedett (a 3-6 éves korúaknál 10%-ról pedig 19%-ra emelkedett).

Boros József (Nyugat-Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács) a munkához való hozzáférés esélyeinek alakulásáról tartott előadást. Megismerhettük, hogy milyen akadályok jelentkeznek a munkához jutás szempontjából. Az információhiány nagyban akadályozó tényező. Főként apró falvak, kistelepülések lakosai szenvednek ettől. A civil szervezetek segítsége nagyon fontos az információáramoltatásban. A strukturális deficit akkor jelentkezik, amikor nincs elegendő munkahely, vagy nem megfelelő képzettséggel rendelkeznek a munkát keresők. A piaci értékdeficit azt takarja, hogy a racionális piac nem akar foglalkoztatni a számára kevésbé megfelelő munkaerőt (pl. ilyenek a sokgyermekes anyák, a távolról ingázók, a 45 év feletti, fogyatékosok, rokkantak, különböző betegségekben szenvedők stb.).

A fentiekben nem minden előadást ismertettem, a témák sokrétűek voltak, nehéz lenne mindenre kitérni. A délután második felében szekciókban folytatódott a konferencia. A gazdasági szféra és a civil szervezetek kapcsolatának szekcióját *Buza Domonkos* és *Varga Sándor* vezette. A szekcióban elhangzottakból végezetül egy előadó felvetéseit ismertetném.

Tomka János kifejtette, hogy a gazdasági szféra és a civil szektor közötti párbeszéd azért illúzió, mert egymástól független két világról van szó. Egymás nyelvét nem ismerő, egymás mellett elbeszélőkről van szó. Nem kell hibáztatni egyik oldalt sem, azonban nekünk van nagyobb szükségünk a megfelelő párbeszédre. Ezért tenni is kell. Ehhez adott hasznos tanácsokat, pontba szedve az előadó:

1. Ne várjuk meg, hogy a másik fél kezdje el a párbeszédet.
2. A másik fél gondolkodását meg kell ismernünk.

A cégek vezetőit hajlamosak vagyunk a vezetésük alatt álló cégekkel azonosítani, olykor nem az embert látjuk benne, hanem a vezetőt, a "hatalmat". Pedig a menedzserek is emberek, sok sajátos problémával küszködve. Egy felmérés szerint a leggyakoribb problémáik például: magányosság, identitás-problémák, öngazolás hajszolása,

védekezési kényszer, a teljesítmény-nyomástól való félelem, döntésképtelenség stb.).

3. Hitelesség és megbízhatóság.

A bizalom elnyerése éppen olyan fontos, mint annak a megtartása. "Amit gondolunk, azt kell mondanunk. Amit mondunk, azt kell tennünk. Amit teszünk, azzá kell válnunk."

4. Professzionizmus.

A gazdálkodásban is professzionálisnak kell lenni, szakszerűen tervezni, végrehajtani és beszámolni.

5. Élethosszig való tanulásra készség.

A gazdaság területén tevékenykedőktől is sokat tanulhatunk, ne szégyelljünk tanulni másoktól. Amiben mindig "csiszolhatjuk" magunkat: pl. kockázatvállalás, szerénység az önértékelésben, mások véleményének a kikérése, figyelmes meghallgatás, nyitottság az új elképzelésekre stb.

6. Bátorítás a közreműködésre.

Ne csak pénzt és egyéb javakat akarjunk a másiktól. A közreműködés olykor többet ér, mint egy-egy alamizsnaként adott összeg. Mit is kaphatunk: szakértelmet, kapcsolati tőkét, tudást, tapasztalatot, megerősítést, egyéb pénzben nem kifejezhető segítséget.

7. Kölcsönös adás és elfogadás.

A kemény, racionális világban élők örülnek, ha találkoznak lelkes emberekkel, akiktől ők is tanulhatnak.

8. Példák és példaképek.

Mintákat és hitelességet keres mindenki, a civilek lehetnek minták, ha hitelesek.

9. Tanácsadó testületek fontossága.

Ilyenben sok menedzser szívesen részt vesz, ha a fentiek megvalósulnak. Ők hajlamosak arra, hogy tudásteremtő közösségnek érezzék ezt, ahol a tudást megosztják egymással, s tudást, szellemiséget, egyéb értékeket magukkal vigyenek innen.

10. Rámenősség helyett barátság.

A legriasztóbb az agresszivitás, a szemtelenség és a rámenősség. Egyes esetekben sikerként könyvelik el az ilyen nyomást gyakorlók, hogy egy-egy adományt kicsikarhatnak (de ezt csak azért kapják, hogy ezzel lerázzák a kellemetlenkedőket, s csak egyszer élhetnek vissza ezzel a stílussal). A másik véglet, amikor nem mer kérni a civil szervezet képviselője, s nyitva marad, lebeg a levegőben a konkrét célja, igénye, ami a másik fél számára szintén kellemetlen.

Rénes László

Szakmai előadások

A Magyar Lelki Elsősegély Telefonszolgálatok Szövetségének XIV. Országos Találkozója Kiskunhalason, 2001. szeptember 28-30.

Öngyilkosság és média c. tudományos ülés előadásainak ismertetése

Buda Béla dr.: Az öngyilkosság és a média

Az utóbbi évtizedekben mind nagyobb figyelem fordult az öngyilkosság és a kultúra kapcsolatai felé. A kultúra a közbeszéd folyamataiban és mögöttes (érték-, attitűd-, hiedelem- stb.) struktúráiban ragadható meg, és ezt sokan, köztük nálunk is néhányan, a diszkurzív elemzés módszertanával próbálták feltárni. A kutatás e téren nehezen hoz egyértelmű eredményeket, de az eddigi adatok alapján valószínűnek látszik, hogy a magyar kultúra sajátosan viszonyul az öngyilkossághoz, mint ultima rációhoz a megküzdés és a problémamegoldás, az egzisztenciális döntések terén.

A magyar társadalomra jellemző az öngyilkosság heroizálása és sajátos intézményesítése. Ez tükröződik az irodalomban, drámában, filmben. Az elfogadó attitűdök erősebbek a közbeszédben

azokon a területeken, ahol nagyon magas az öngyilkosság. Van, ahol szinte hőssé alakulnak, heroikus aktussá válik az öngyilkosság (pl. tiltakozásként elkövetett vagy altruista szuicidiumnál). Sajátos érték-konfúzió jelenik meg. Szuggesztív hatások is léteznek (pl. helyszínek, eszközök, élethelyzetek, életkorok stb.).

Az öngyilkosság, mint köz hír a modern sajtó kezdetének idején, a századfordulón jelenik meg. Az utóbbi években a média a közbeszéd különleges színtere lett, amely már nem csupán kifejezi a közbeszéd áramlatait és változásait, hanem jelentősen formálja is azokat. Önálló kutatási ágazat lett a média öngyilkosság generáló hatása, ezt az imitációs effektuson át gyakran közvetlenül kimutatható módon teszi. Ennek az effektusnak tompítására több országban történtek kísérletek, és szuicidológusok számos országban irányelvet is dolgoztak ki a média ilyen irányú befolyásolására.

Az öngyilkosságnak, mint hírnek sajátos konnotációi vannak a sajtóban:

- szenzáció (különösen ismert ember, ismert esemény, pl. bűntény, sajátos módszer, extendált vagy „járványos” formák esetén),
- „érthető” okok,
- pozitív értékelés,
- humoros felhangok (meghiúsult esetekben),
- felszínes moralizálás,
- külső okok, okozók keresése,
- betegségre, pillanatnyi elmezavarra, elborult elmére hivatkozás,
- temetés, részvét, búcsúlevél interpretálása.

Léteznek látens médiahatások, amelyek közbeszédformálóak (pl. a leegyszerűsítő ok-attribúció, a közvetítő elzárkózás, az érzelemmentesítés, az empátia nélküli értelmezés, a mögöttes emberi, illetve sorsproblémák felszínes kezelése, a gyász elhalványítása stb).

Nálunk a médiahatások a hétköznapi kultúra szuicidiummal kapcsolatos diszkurzusainak talaján hatnak sajátosan erősítő módon, és ezért nálunk a megelőzés szempontjából nem elég korlátozó javaslatokkal élni a média felé.

A média-közbeszéd nálunk nem rosszabb, mint más országokban, csak azért érzékelhetjük negatívan a média által közvetített közbeszédet, mert maga a közbeszéd is jobban „fertőzött”. Újfajta közbeszédnek kellene kialakulnia. Ennek fontos eszköze, forrása lehet a (telefonos és személyes) lelki segítő szolgálatok működése, az egyházak és vallási közösségek újfajta viszonyulása, illetve az idős kor új típusú hétköznapi kultúrájának kialakulása. Mindebben a média pozitív módon segíthet. Vagyis a médiának - számos hibalehetőségét felismerve - nem elfordulnia kellene a témától, hanem éppen fokozottan foglalkoznia vele, a társadalom újfajta öneszmélésének jegyében.

Fekete Sándor dr.: Önpusztítás és média

A szuicidium szociokulturális transzmissziójában a média, mint közvetítő mechanizmus jelentős szerepet játszhat. Az írott és elektronikus médiumok, a sajtó, televízió öngyilkosságra vonatkozó tartalmi, mint szuicid modellek, azonulásos mechanizmusokon keresztül lehetnek hatással az öngyilkossági cselekményekre, öndestruktív "megoldást" elősegítő, de protektív szerepük is lehet. Ez a szerep szuicid epidémiák esetében is világosan igazolható. Az öngyilkosság megelőzésében (a WHO által is kiemelt három prevenció terület egyikeként) a média szerepe alig becsülhető túl. A megjelenítés során nemcsak befolyásolja, de tükrözi is a szuicidiummal kapcsolatos kulturális ítéleteket és attitűdöket, s ezzel a média maga is hozzájárul a társadalom szuicidiummal kapcsolatos magatartásformáinak alakulásához. Különböző országokban, régiókban a világképek, és attitűdök eltérései (a megküzdés, vagy éppen a feladás, kilépés mintáival) megjelennek és elemezhetők a tömegkommunikációban. Ebből az adott időszakban a kultúra és önpusztítás viszonyára, a szuicidium

potenciális modellhatásaira, vagy védő szerepére vonatkozó releváns következtetések vonhatók le, melyek segítik a megértését és a prevenciót.

A fiatalok kultúrájában a heavy-metal szubkultúrát szokták összekapcsolni a halálimádással, az öngyilkossági motívumokkal. Az együttesek neve, a lemez- és számok címei is sokszor kapcsolódnak a halálhoz, a szuicidiumhoz. A társadalom oly mértékű elvetése jelenik meg némely dalszövegben, ami elviselhetetlennek sugallja a világot, a társadalmi „rendet”, rendszereket, aminél még az önkezű halál is jobb. A zene és a szöveg hihetetlen erővel hatnak együtt. Azt is látjuk, hogy ezek a zenekarok főként tinédzserekre - közülük is leginkább a 12-16 éves korosztályra - hatnak legjobban. Az USA-ban több per is ismert, ahol a dalszövegírók, zenekarok, lemeztársaságok lettek perbe fogva (Ozzy Osborne, Judas Priest, CBS stb.).

1981-ben és 1991-ben viszonylag standard körülmények között (3-3 országos napilapban megjelent cikkek összehasonlításáról, tartalomlemezéről van szó) hét országban végeztek kutatást: Magyarország, Ausztria, Nyugat-Németország, Kelet-Németország, Finnország, USA és Japán. 2001-ben újból elvégzik ezt a kutatást.

A hét országban végzett összehasonlító kutatás alapján elmondható, az öngyilkossági arányszámokban észlelhető (gyakran többszörös) különbségek szociokulturális tényezők hatása alatt (is) állnak, így az összehasonlító vizsgálatok segítettek az adott kultúra "szuicidogén" vagy éppen ellenkezőleg, "szuicid-protektív" jellemzőinek felderítésében. A társadalomelemzés a magyar mintában az elfogadó, azonosulást elősegítő tényezőknek és a szuicidiummal szemben egy sajátos ambivalens viszonyulásnak sajátos együttesét találta, amely az összehasonlított többi kultúra meglehetősen koherens beállítódású mintáival szemben sokkal heterogénebb és ellentmondásosabb, s egyben bizonytalanabb volt.

A diszkusszió tárgya a szuicidprevenációs programokban a médiaközlések befolyásolhatósága (ún. guidelines) az attitűdök, jelentések különböző szintjeinek változása/változtathatósága.

Beöthy-Molnár András dr.: A média által közvetített tartalmak

A kultúra hatással van az öngyilkosság jelenségére minden társadalomban. A modern nyugati társadalmakban - így hazánkban is - a tömegkultúra fő közvetítői a televíziók, kisebb mértékben a rádiók és a nyomtatott sajtó, s ezek mellett egyre növekvő mértékben az internet. Az előadás a közvetített tartalmakat elemzi abból a szempontból, hogy mennyiben járulnak hozzá az öngyilkosság jelenségéhez, akár utánpótlás révén, akár látens módon az értékrend, a világbéke és a gondolkodás módosítása, befolyásolása által. Az előadás ismerteti a magyar lakosság reprezentatív felmérésére alapozva a szuicid ideáció és kísérletek háttértényezőit, és elemzi ezen rizikótényezőknek és médiabeli tartalmaknak kapcsolatát.

A szuicid ideáció néhány háttértényezője a magyar lakosságban (1995-ben), fontossági sorrendben:

- evés, ivás, dohányzás nehéz élethelyzetekben,
- droghasználat nehéz élethelyzetekben,
- depresszív szimptomatológia,
- öngyilkosság előfordult a családban,
- hozsztatás a családban,
- társas támasz hiánya,
- életcélok hiánya,
- bizalmatlanság másokban,
- ellenséges beállítódás.

Megállapított különbségek a szuicidiumra hajlamos és az egészséges emberek gondolkodásába:

- attribúciós stílus a történések értelmezésében;
- belső, stabil, globális okok a negatív események háttérében;
- külső, instabil, egyedi faktorok a pozitív események háttérében;
- probléma megoldási módszerek deficitje:
 - az aktív megoldási módok hiánya,
 - több problémát, kevesebb megoldást észlelnek,
 - kitartanak a hatástalan megoldási mód mellett (rigiditás),
 - kevésbé képesek alternatívákat generálni,
 - „igen, de...” típusú elutasítása a lehetséges pozitív következményeknek;
- reménytelenség, a jövő negatív elképzelése (pontosabb előrejelzője a szuicid gondolkodásnak, mint a depresszió!);
- negatív önkép, alacsony önbecsülés;
- kognitív torzítások:
 - szelektív absztrakció,
 - túláltalánosítás,
 - dichotóm gondolkodásmód;
- diszfunkcionális attitűdök:
 - perfekcionizmus,
 - érzékenység a kritikára, mások véleményére,
 - fontos megfelelni másoknak,
 - mások elvárásainak az elfogadása.

Az általánosan ismert öngyilkossági rizikótényezők mellett felvetődnek a háttérben további - értékrendi, coping, gondolkodási - jellemzők, attitűdök, melyeknek szintén szerepe lehet a szuicid gondolatok kialakulásában, és így az önpusztítási kísérlet létrejöttében is. Ezeknek a médiatartalmaknak az előfordulási, megjelenési gyakorisága lényegesen eltérő az egyes médiákban. Az agresszív tartalmú hírek által festett lehangoló világkép inkább jellemzi a kereskedelmi televíziók híradóit, ami hozzájárulhat a nézők közérzetének romlásához, hangulatuk nyomottabbá válásához. Hasonlóképpen a nézőnek - részben ezzel a torzítottan veszélyesnek bemutatott világgal is kapcsolatos - stressz szint emelkedése is hozzájárulhat ahhoz, hogy az adott megküzdési kapacitással (coping repertoárral) élő személy terhelése átlépje személyes tűrőképességének (vulnerabilitásának) határát. Aki tévét néz, az reklámot is lát. A reklám a tökéletességet hirdeti, a valóság ellenben nem felel meg ennek a képnek. A reklám világa ellentétben van a néző valóságos világával.

Az emberi boldogságkeresés hedonista és eudaimonista különbségei lényegesek.

Hedonizmus	Eudaimonizmus
az élvezetek rabja	igazi önmagává szeretne válni
élvhajhász	mértékletes
a perc embere, jelenidő	a távlatok embere, múlt-jövő összefüggései
frusztrációs toleranciája alacsony	tűrőképessége jó
sokat tévézik, ide-oda kapcsolgatja	sokat olvas könyvet
drogot, alkoholt fogyaszt	elképzeli, van fantáziája
azonnal mindent (gyerekes)	türelmes (felnőtt)
nárcisztikus	kapcsolatokban él
haszonelvű (utilitarista erkölcsű)	célmegvalósító, eredmény szerinti, teleológikus erkölcs
pénz dominancia	művészi, személyes örömök dominanciája
materialista, korlátaival nem számol	realista: mindannyian korlátosak vagyunk.

Az elektronikus média - részben akaratlan - hatása is hozzájárul a hedonizmus hangsúlyosabbá válásához korunkban, akár pusztán azáltal, hogy megváltoztatta például az egyén időélményét. A telefonos és más segítő szolgálatok a média produktumainak előállítóival, a szerkesztőkkel, riporterekkel stb. együttműködve fontos szuicidumokat megelőző aktivitást fejthetnek ki, ami a WHO

ajánlásokban is szerepel. Ugyanakkor fontos felismerni, hogy a világhálón szándékosan szuicidiumra felhívó anyagok is találhatóak, amelyek megfogalmazása pszichológiai jártasságot tükröz, és éppen ezért kifejezetten veszélyes. A média-tartalmak alapos elemzése alapozhat meg hatékony megelőzést. A halál kultuszával szemben az élet kultúráját terjeszteni - személyesen és lehetőségeinket kiaknázva a médiában is - mindannyiunknak erkölcsi feladata a korlátosság és emberi létünk szenvedésének vállalásával együtt.



Az öngyilkosság megelőzésének lehetőségei c. tudományos ülés előadásai

(Debreceni Református Kollégium, 2001. május 25.)

AZ ÖNGYILKOSSÁGMEGELŐZÉS TERÉN VÉGZETT MUNKA AZ ELMÚLT 30 ÉVBEN DEBRECENBEN

Dr. Kálmánchey Albert

1969. decemberében hazánkban az I. számú belklinikán a második intenzív osztályt megszervezésére került sor. Ez lehetőséget adott az öngyilkosságot megkíséreltek jobb ellátására. Egy év múlva 1970. december 1.-én az országban elsőként a Városi Pszichiátriai Gondozó Intézetben Dr. Szabó Pál indította útjára a Lelkisegély Telefonszolgálatot. Párhuzamosan megkezdte az öngyilkosságot megkíséreltek felkutatását, felkeresését és gondozásba vételét. Erről előadásokban számolt be és tapasztalatai, javaslatai írásos formában is megjelentek. Ezekben az években vette fel az IFOTES tagjai közé a debreceni szolgálatot. Az 1980-as évek elején a megyei kórház igazgatója Dr. Pinczés László krízisintervenciós osztály létrehozásába fogott, de valószínűleg a szakemberek részéről megnyilvánuló koncepcionális eltérések megakadályozták a megvalósítását.

A hagyományok alapján a Gondozó Intézetben tovább folyt a tentámenesek fogadása és kezelése. A romló morbiditási és mortalitási adatok hatására a figyelem aztán az 1990-es évek elején újra fokozottan erre a populációra irányult. A statisztikai adatok azt mutatták, hogy 1985-1988 között Debrecenben évente átlagosan 42 személy halt meg, 300 pedig öngyilkosságot kísérelt meg. Az első 6 legrosszabb statisztikájú megyét összehasonlítva, az 1990-es évek elején Nyugat-Magyarországhoz képest Kelet-Magyarországon mintegy 800-zal többen haltak meg és mintegy 6 ezerrel többen kíséreltek meg öngyilkosságot. 1993-ban bekapcsolódva a Megyei ÁNTSZ és a Mentálhigiénés Programiroda pályázataiba, 3 éven keresztül tartottunk a szuicidiummal összefüggő előadásokat az egészségügyben dolgozóknak, közöttük több mint 300 családi orvosnak. 1993-tól lehetővé vált, hogy Gondozó Intézetünk munkacsoportot szervezve, Debrecenben minden öngyilkosságot megkísérelt személyről tudomást szerezzünk és kapcsolatba lépjen velük. Közel 3 év alatt, míg a programot folytatni tudtuk, 632 kísérletező adatai jutottak el hozzánk, közülük 540-el találkoztunk, 334-ről pedig előadásokban és közleményekben számolhattunk be. Megállapítottuk, mint ahogy Zonda Tamás és más szerző is, hogy az alkoholizálásnak, a különböző szomatikus betegségeknek és szorongásos zavaroknak az előfordulása számottevő, a szerepük pedig jelentős a cselekményekben. Fontos felismerés volt számunkra, hogy az ún. nagy pszichiátriai betegségekben szenvedők teherként élik

meg önmagukat, sérülékenyek, a feleslegességérzés pedig nagyon erős bennük. Ez gondozásuk szükségességére és alaposágára hívta fel a figyelmünket. 1997-ben 100 betegről 1 éves, 2000 második felében pedig ugyanezekről 5 éves utánvizsgálatot végeztünk. Ezekről e folyóiratban is olvashatók (...).

A tarthatatlan statisztikai helyzet iránti éberség fenntartása volt mindig szemünk előtt. Több rendezvényen is hangsúlyoztuk a tennivalókat, így 1997-ben a Mentálhigiénés Programiroda rendezvényén, 1998-ban az Egészségügyi Bizottság parlamenti nyílt napján. Lelkisegély Telefonszolgálatunknak 1995-ben a 25, 2000-ben pedig a 30 éves jubileumát ünnepeltük meg. Ugyanebben az évben a paraszucidium ellátásának helyi fejlesztéséről, a Gondozó Intézet és a Lelkisegély Telefonszolgálat szoros együttműködésén alapuló állandóan elérhető járóbeteg krízisintervenciós centrum létrehozásáról az egészségügyi vezetés számára tanulmányt és javaslatot készítettem. Úgy véljük, elhelyezési gondok és törvényi értelmezések hátráltatják ebben a továbblépést.

Jelenleg a prevenciónak és az utógondozásnak több formája van kirajzolódóban: a kórházi, a szociális- és családügyi, a gondozóintézeti, a szakrendelési és szakambulanciai és a speciális prevenciós központokéi a lelki segély telefonszolgálatokkal.

Az öngyilkossági mutatók nem jeleznek kedvező irányú változást. 1995 és 1999 között Hajdú-Bihar megyében, benne Debrecennel 219-ről 284-re emelkedett a meghaltak száma, a kísérletet tevőké pedig 6-8-szor lehet több és sok közöttük az ismétlő.

A primer prevenció alapvető fontossága mellett döntő lenne a megismételt öngyilkossági kísérletek számának jelentős csökkenését célul kitűző programok elindítása. A további lépésekre, az ezeket átfogó rendszerbe integráló, gyakorlati munka feltételeinek megteremtésére tehát égetően szükség van.

Az öngyilkossági cselekmények szempontjából magas fokozatú kockázati csoportok (személyek) ismeretesek. Idetartoznak a szkizofréniában, az affektív és szenvedélybetegségekben szenvedők, különösen ha már megkíséreltek öngyilkosságot, ha sokszor visszaestek, ha állapotuk a kezelés alatt rosszabbodik, ha körülményeik kedvezőtlenek és ha önpusztító gondolataik vannak.

Bizonyos demográfiai helyzetű egyéneknél, valamint rendkívüli és igen durva életesemények után, familiáris diszpozíció esetén, kulturális hatásokra megnő a tentámenek száma. Irodalmi adatok szerint az öngyilkossági események gyakoribbak az elváltaknál (mégpedig mind a két neműeknél), az özvegy férfiaknál, a fiatal vagy házas nőknél és középkorú férfiaknál.

A megismétlésre több fokozott kockázati tényező ismeretes: az egyedülmaradás, a magány, az alkohol- és drogabúzus, súlyos fizikális erőszak, pszichiátriai zavarok és betegségek, korábbi öngyilkossági kísérletek, krónikus álmatlanság és a munkanélküliség. Ez utóbbiban, de a többiben is, nagyon fontos a szuicidalitás erejét felbecsülni, amely nagy lehet, ha a személy a tettek izoláltan, a beavatkozás lehetőségét kizárta, előre megfontoltan és előkészítve, feljegyzést hagyva, másokkal közölve viszi végbe.

A prevenció, bármennyi tudás és tapasztalat is gyűlt már eddig össze, a gyakorlatban mégsem könnyű. A sok-sok szuicidális esemény olyannak tűnik a számomra, mint a tolvaj: érzed, sejtéd, tudod is, s mégis mire a nyomába erednél, már elkéstél, megtörténik, s ha nem nálad, s nem akkor, majd megtörténik másnál, máskor. A pesszimizmusnak, a meghátrálásnak azért még sincs helye: "folyvást küszködni kell", kellene, mind az első vonalban (primer prevenció), mind a másodikban (szekunder prevenció).

A rizikótényezők ismerete segíti a nem kívánatos események bekövetkeztének megijóslását. Mennél többet tudnánk megijóslni, annál többet tudnánk megakadályozni.

Némely ország (angol, norvég, finn) már kidolgozott az általános populációra nézve öngyilkosság-megelőző stratégiát. Lényege, a lakosság mozgósítása, érzékenyítése, a legszélesebb körben tudatosított legalapvetőbb interveniálási készség kialakítása, összefogva a laikus és szakirányú szervezetekkel.

Iskolai megelőző programok is készültek, mert az iskolai környezet nagyon alkalmas a fokozott kockázatúak felismeréséhez és kezeléséhez. Legalkalmasabbnak tűnik a szülők és a pedagógusok felkészítése, a tanulóra szabott egyéni intervenció, a folyamatos és tapintatos szűrés és a fiataloknak a pszichoterápiás kezelésre való felkészítésének diszkrét biztosítása és követése.

Nagy szükség van a társadalom önkéntes szervezeteire is, az egyházakra, a humán szolgáltatókra, a telefon segélyszolgálatokra, stb. Az alternatív segítők biztos elvi és gyakorlati alapokon a határok betartásával, világos szerep- és feladat ismerettel, együttműködési készséggel, a kölcsönös bizalom révén az információkat megosztva kitűnő segítői lehetnek a prevenciók célkitűzéseinek.

Fontos feladatunk lenne a médiára szak- és célszerű hatást gyakorolni. Tudat- és viselkedésformáló erejük igen nagy.

Az egészségügyi ellátás vonalán a prevenció már az alapellátásban, a családorvoslásban is megkezdődhet. Vizsgálatok bizonyítják, hogy a páciensek fele cselekedetük előtt megjelenik kezelőorvosuknál, de csak egyötödük mutat hajlandóságot arra, hogy közvetlenül is előhozakodjon önpusztító érzéseivel. Az öngyilkossági készség megértéséhez komplex modellel való dolgozásra lenne a kollégáknak szüksége. Rendkívüli jelentősége van a beteg teljes személyiségének, életminőségében, életkörülményeiben bekövetkezett legkisebb változásoknak, a kommunikáció meta síkjainak alapos ismeretére. Nagy jelentősége van a kapcsolatfelvétel módjának, a teljes elfogadásnak, az éberségnek és gyanú esetén a környezete tagjaival való kapcsolatba lépésnek.

Az öngyilkosságot megkísérlőknek a beállítás utáni sorsa, kezelése és számontartása, gondozása is sorsdöntő lehet. Ezen a kezelési vonalon még számos buktató, lyuk található, amelyen kiesik, kicsúszik a páciens, "a beteg". Az öngyilkossági cselekedetek mögött, előtt ott vannak a kommunikációk hibái, az interperszonális eltolódások. Az ilyenekre tehát a bekerült beteg már szenzitizálódva van, gyakorlata van az eredménytelenségben, a feleslegességérzésben és a legkisebb "hibát" is kihasználja a leterhelt vagy kellően fel nem készített osztályos légkörben, tagadva vagy megfogadva mindent, az "emelt fővel" való távozásra. Éppen ezért a sürgősségi, majd a pszichiátriai osztályokra kerülő és kezelést kapó betegek a fokozott kockázatúak közé tartoznak és különösen gondos felügyeletre szorulnak. Ez vonatkozik a nem kimondottan pszichiátriai megbetegedésekkel összefüggést mutató öngyilkosságot megkíséreltekre is. Irodalmi adatok ugyanis arra hívják fel a figyelmet, hogy a betegek egyötöde az osztályon, kétharmada a hazabocsátás után még képes újabb tettet elkövetni. Mindezek átgondolt stratégiát kívánnak meg a pszichiátriai osztályoktól (optimális kezelési idő, megfelelő személyzeti feltételek, pontos kockázatbecslés, stb.). Az öngyilkosságot megkíséreltek akut ellátásában és közvetlenül az ezutáni intervenciókban a további gondozásra nézve – jogával élve - számos lehetőség adódik a páciens számára a további együttműködéstől való elzárkózásra.

Szükség lenne, ahol erre a feltételek adottak, krízisintervenciók járóbeteg központok létrehozására, ahol az önpusztító eseményhez vezető valamennyi ok, indíték át- vagy megbeszélésre kerülne, s ahol az aktuálisan fennálló panaszok vagy a meglévő betegségek kivizsgálata elindulna, s hogy a páciens a megfelelő kezdekbe, kezelési helyekre elkerüljön. Ezen központok lényeges vonása, hogy összekapcsolódva a non-stop lelkiségély telefonszolgálatokkal az állandó elérhetőséget és hozzáférhetőséget biztosítanak.

A fent vázoltak szem előtt tartásával Debrecenben folytatni kívánjuk az eddigi munkát. Az erre vonatkozó készségek megvannak és a hagyomány is kötelez.

Irodalom

1. Antoon A. Leenaars, Susanne Wenckstern: Suicide Prevention in Schools: The Art, the Issues, and teh Pitfalls. Crisis. Volume 20. 1999. 3.
2. Armin Schmidtke and Sylvia Schaller: Rhe Role of Mass Media in Suicide Prevention. In: The International Handbook of Suicide and Attempted Suicide. Edited by Keith Hawton and Kees van Heeringen. Wiley. England 2000.

3. Bagi Ildikó: Az öngyilkosságot megkísérelt személyekkel kapcsolatos történések alakulása tettük után egy évvel.
Szenvedélybetegségek. VII. évf. 1999. 2.
4. Buda Béla: Az öngyilkosság. Orvosi és társadalomtudományi tanulmányok.
Budapest, 1997.
5. David Kingdom, Rachel Jenkins: A nemzet egészsége. Az öngyilkosság megelőzése Angliában.
In: Szenvedélybetegségek. VIII. évf. 2000. 1.
6. David Shaffer and Madelyn Gould: Suicide Prevention in Schools.
(lásd az 1. szerző alatt megnevezett kézikönyvet. 645.o.)
7. Isaac Sakinofsky: Repetition of Suicidal Behaviour.
(lásd kézikönyv 385.o.)
8. Kálmánchey Albert: Kik és milyen okokból kíséreltek meg öngyilkosságot Debrecenben? 1993-1995 közötti megfigyelések.
Szenvedélybetegségek. VII. évf. 1999. 2.
9. Konrad Michel: Suicide Prevention and Primary Care.
(lásd kézikönyv 661.o.)
10. Louis Appleby: Prevention of Suicide in Psychiatric Patients.
(lásd kézikönyv 617.o.)
11. Maila Uganne, Helena Arinpera: A finn nemzeti öngyilkosság megelőzési projekt végrehajtása. Kezdeti tapasztalatok.
In: Szenvedélybetegségek IV. évf. 1996. 4.
12. Nils Retterstol: Öngyilkosság megelőző nemzeti szervezet Norvégiában.
In: Szenvedélybetegségek. VIII. évf. 2000. 1.
13. Rachel Jenkins and Bruce Singh: General Population Strategies of Suicide Prevention.
(lásd kézikönyv 597.o.)
14. Robert D. Goldney: Prediction of Suicide and Attempted Suicide.
(lásd kézikönyv 585.o.)
15. Szabó Pál: Az öngyilkosságok megelőzésének lehetőségei Debrecenben.
Hajdú megyei Lapkiadó Vállalat kiadványa. Debrecen 1979.
16. Vanda Scott and Simon Armson: Volunteers and Suicide Prevention.
(lásd kézikönyv 699.o.)
17. Vargáné Hajdú Piroska, Belicza Éva, Boján Ferenc: A lakosság halandósági helyzetének elemzése Hajdú-Bihar megyében és Debrecenben (1985-1988).
Debrecen. DOTE Társadalomorvosi Intézet. 1990.
18. Zonda Tamás dr.: A follow-up vizsgálatok jelentősége a szuicidológiában
PH. 1988. 1.



Rénes László - Dr. Kálmánchey Albert:
Az önpusztító attitűdökre vonatkozó vizsgálataink
(Öngyilkossági attitűdök kutatása)

részletek

Bevezetés

Azt, hogy az emberek hogyan állnak hozzá saját életük önkezü kioltásához, a cél (gondoljunk az önfeláldozásos halálesetekre) és az ok (büntetés, önbüntetés, a magánnal való megbirkózni nem tudás stb.) valamint az ezekkel kapcsolatos realitás vagy fantázia irányíthatja. A *meghalók egy részénél* minden bizonnyal számít, milyen benyomást tesznek tettükkel az élőkre, hogy milyenek alakítják magukról a visszamaradó képet és hogy elfogadható magyarázattal képesek-e meghalni. *Más részüket* ilyenek egyáltalán nem érdekelnék (ellenükre dolgoznak az oknyomozók, árulkodójelek után kutatva). S életük önkezü kioltásának okai aztán a hátramaradottak problémájává válik. A dolog a köz véleményét sem hagyta, hagyja érintetlenül. Mind a hivatalos (vallás, filozófia, pszichológia, hatóság stb.), mind pedig a laikus személyek és csoportok (hozzátartozók, kis közösségek stb.) talán az idők kezdete óta mintegy állásfoglalásra, kezelésére vagy talán szocializálására kényszerültek a nem, vagy nem eléggé érthető és tulajdonképpen meghökkentő eseményeket illetően (11). Így mindkét (aktív) fél tehát megpróbálja kezelni az enyhén szólva kínos ügyet, egyiket-másikat szalonképessé tenni, jónéhányat megérteni vagy elfogadtatni, talán az érzelmek-indulatok egyensúlyának, a közösség normáinak mielőbbi helyreállítása végett is. Nem hiányoztak persze az elítélő döntések sem.

Az egyetértések és a viták eredője a társadalom tagjainak ilyen vagy olyan hozzáállása lesz a kérdéshez. Értük, a (passzív) többség megnyeréséért folyik tehát a harc. Az elfogadó és a *megengedő* attitűdök például igencsak kellemetlen vonásai lehetnek e közösségnek, s főleg azok, ha a szuicidium rátájuk magas. Meglehet, hogy ez éppen védekezése a közösségnek: ha tehetetlen, hát védekezik.

Végül is a *konstruktív* irányú (nem pozitív!) attitűd formálása fejlődése érződik a probléma kezelésében: hogyan viszonyuljanak hozzám, az elkövetőhöz és hogyan viszonyuljunk mi, élők magához a jelenséghez. Miért konstruktív? Mert az ellenkezője egyik félnek sem igazán jó.

Az öngyilkosság sui generis jelenség. Csak az ember képes arra, hogy életösztönét tudatos választással megsemmisítse és szándékosan önkéntes halál mellett döntsön (4).

Az öngyilkosságok bekövetkeztének megjósolása, a kockázati tényezők felbecsülése, előrejelzése és ismerete nagyon fontos az öngyilkossági prevencióban. Az attitűd vizsgálatok is azt a célt szolgálják, hogy még több információnk, ismeretünk legyen ebből a tárgykörből.

A *tradíció* az öngyilkossági viselkedések területén is nagy úr, sajnos. Ennek, a lakosság öngyilkossági magatartásának alakulásában való meghatározó szerepét emeli ki Zonda Tamás egy Nógrád megyei járásban tett vizsgálatának alapján (10).

A *modellnek* is fontos szerepe van az attitűd formálásban. Fekete Sándor és munkatársainak megállapításai szerint a szuicidiummal kapcsolatosan (a német mintával szemben) a magyar kultúrára az elfogadóbb attitűd a jellemző, és a modellek hatása is erősebb (5). Ugyanezen szerzők a *média* szerepét hangsúlyozva a következőt írják: a szuicidiumra vonatkozóan inkább elfogadó attitűdök tükröződnek (6).

“A magas szuicidium gyakoriságú területeken a mélyen gyökerező, nehezen felszínre hozható, öngyilkosságot elfogadó normák, beállítódások szerepe, a verbális szintű elítélés ellenére is meghatározó” (4).

Temesvári Beáta az elfogadó attitűdöknek az orvoslása terén megmutatkozó hátrányára mutat rá, amely szerint a megengedő attitűd igen veszélyes, mert öngyilkossági készletet generál vagy könnyít meg (8). Igen valószínű, hogy ez a jelenség a krízisben lévőhöz közel álló általános személynél is megtalálható lenne.

Svédországi vizsgálat szerint, miután a fiatal férfiaknál és az idősebb nőknél romló arányokat találtak, a megengedő attitűd 1986 és 1996 között nőtt, tehát az öngyilkossági kísérletek és az elfogadó attitűdök között pozitív kapcsolatot találtak (3).

Erdélyi szerzők is pozitív összefüggést találtak egy település magas öngyilkossági rátája és a lakosság elfogadó, támogató attitűdje között és külön érdemes kiemelni az alábbi megállapításokat: kognitív elutasítást mutatnak, affektív és viselkedésbelileg pedig elfogadást, támogatást (1).

A magyar kultúrának az önpusztításra utaló attitűdjeit vizsgálva Osváth Péter és munkatársai azt találták, hogy a magas öngyilkossági rátával bíró Csongrád megyei egyének nagyobb mértékben fogadták el az egyének a halálhoz való jogát, bár az attitűdben ellentmondások voltak (7).

Tekintettel arra, hogy az 1999-es adatok szerint Hajdú-Bihar megyében és Debrecenben romló mortalitás vált ismertté, mi, a Debrecen Városi Egészségügyi Szolgálat Pszichiátriai Gondozó Intézetének munkatársai is elhatároztuk, hogy az attitűdökre vonatkozóan felmérést végzünk városunkban. Ezt 1999. őszén kezdtük el kérdőíves módszerrel, amelynek eredményeiről az alábbiakban számolunk be.

Vizsgált csoportok

Összesen 261 főt kérdeztünk meg. A megkérdezettek 72%-a nő (188 fő), 28%-a férfi (73 fő) volt.

A családi állapot alapján: *nőtlen/hajadon*: 36% (94 fő), *házas*: 36% (94 fő), *elvált*: 18% (47 fő), *özvegy*: 10% (26 fő).

Korcsoportok: *16-18 éves*: 7% (17 fő), *19-39 éves*: 53% (141 fő), *40-59 éves*: 31% (80 fő), *60 év felett*: 9% (23 fő).

A 261 főt *öt csoportba* osztottuk, a következőképpen:

1. Diákok (53 fő);
2. egészségügyi dolgozók (52 fő);
3. öngyilkosságot megkíséreltek (51 fő);
4. felnőtt személyek (55 fő);
5. pszichiátriai betegek (50 fő).

A kérdőív kérdéseinek kiértékelése

Az első kérdésünk az volt, hogy a megkérdezett önmagát egészségesnek ítéli-e meg.

Egészségesnek 68% (179 fő) tartja magát. Három csoportban többségben vannak az egészségesek, de az 51 fő öngyilkosságot megkíséreltek közül 27 fő, és az 50 fő pszichiátriai beteg közül 26 fő nem érzi magát egészségesnek.

A következő kérdésünkben arra voltunk kíváncsiak, hogy a megkérdezettek mennyire érintettek témánkban, vannak-e személyes élményeik az öngyilkossággal kapcsolatban.

A megkérdezettek 64%-a (168 fő) nyilatkozott úgy, hogy érte közvetlenül öngyilkossági kísérlet vagy halálozás miatt *személyes élmény*, illetve lelki fájdalom.

A legtöbben az öngyilkosságot elkövetők közül (40 fő) válaszoltak kérdésünkre igennel; őket a pszichiátriai betegek követték (36 fő) és az egészségügyi dolgozók (34 fő).

Tisztázni szerettük volna azt a kérdést, hogy a megkérdezettek mennyire érzik magánügynek az öngyilkosságot. Ha az attitűdjeink olyan beállítódást mutatnak, ami inkább privát kérdésnek tekinti az öngyilkosságot, akkor nehezebb lenne bármilyen külső prevenciót megvalósítani, akár társadalmi, mentálhigiénés vagy egészségügyi vonatkozásban is.

56% (146 fő) szerint az öngyilkosság *nem magánügy*, tehát nem csak rájuk tartozik.

15% (40 fő) szerint *csak rájuk tartozik* az öngyilkosságuk, 29% (75 fő) a bizonytalan "*nem minden esetben*" megállapítást választotta.

Az öngyilkossági cselekményt elkövetők (18 fő) és a pszichiátriai betegek (15 fő) kisebb részben, de mégis inkább hajlanak arra, hogy magánügynek véljék az önként vállalt halált.

A következő kérdés, mit gondolnak azokról, akik olyan válságba kerültek, hogy az életüktől meg akarnak válni?

Hogyan ítélik meg, a krízisben lévők mennyire képesek a külvilág, a környezetükben lévők érzéseit mérlegelni, mikor tetteikre készülnek. Felismerik-e, hogy a preszuicidális krízisben beszűkült tudattal és nagyon erős autoagresszióval találkozunk (2).

Három megállapításból választhattak a következő kérdésünknél: az öngyilkosságot elkövetők gondolkodás nélkül cselekszenek, vagy törődnek, foglalkoztatja őket a tettük megítélése, illetve az, hogyan hat tettük másokra érzelmileg, de mindennél sokkal erősebb a halálvágyuk, krízisük. A harmadik válasz pedig az lehetett, hogy nem törődnek azzal, mások miként vélekednek az öngyilkosságukról.

46% (122 fő) véleménye, hogy az öngyilkosságot elkövetőket *foglalkoztatja*, mit gondolnak és éreznek mások a tettükkel kapcsolatban, csak jelen állapotukban erősebb a halál vágyuk, krízisük. 24% (62 fő) úgy véli, egyáltalán *nem törődnek* a külvilággal, illetve 29% (75 fő) szerint *gondolkodás nélkül* cselekszenek.

Érdekes, hogy a már öngyilkosságot elkövetők között többen (18 fő) gondolják úgy, mint a többi csoportban azt, hogy nem törődnek a környezetükben lévők érzéseivel, gondolataival.

A következő kérdés az volt, hogyan ítélik meg a megkérdezettek, általában tehetnek-e mást is az öngyilkosság elkövetésén kívül, vagy csak ez az egy lehetőség maradt számukra.

173 fő, a megkérdezettek 66%-a úgy véli, hogy az öngyilkosság elkövetése helyett *mást is tehettek volna* a saját érdekükben. Mindössze 7% (18 fő) szerint bizonyára más utat *nem választhattak* az öngyilkossággal próbálkozók. 70-en, azaz 27% bizonytalan ebben a kérdésben, így a "*nem tudom*" választ húzták alá.

A már öngyilkosságot megkísérlők bizonytalanságát mutatja, hogy közülük többségében, 21-en a nem tudommal válaszoltak, és fontos, hogy 12-en nemmel válaszoltak, amiből arra következtethetünk, hogy az öngyilkosságukhoz vezető problémák nem, vagy csak részben oldódhattak meg, a problémakezelés nem teljesen sikeres náluk.

Izgalmas kérdés, hogy mennyire gondolják alaposnak az öngyilkosságot elkövetők indokait.

38% (99 fő) *nem is tartja indokoltnak* az öngyilkosságok motívumait. 34% (89 fő) bizonytalan, ezért szintén "*nem tudommal*" válaszolnak, s 26% (68 fő) általában *nyomós indokot* sejt az öngyilkosságok elkövetése mögött.

A különböző csoportok között azonban eltérések vannak. Az öngyilkosságot elkövetők közül a többség, 29 fő úgy gondolja, hogy alapos indokok húzódnak meg az öngyilkosságok mögött. Az egészségügyi dolgozók (25 fő) és a pszichiátriai betegek (23 fő) többsége pedig bizonytalanok, így nem tudomot válaszolnak.

A következő lépés az volt, hogy 12 olyan problémát soroltunk fel, amelyeket feltételezhetünk, hogy az öngyilkosság elkövetését motiválhatják. A kérdőíven többet is megjelölhettek a kitöltők, általában éltek is ezzel a lehetőséggel, s két-három problémát is bejelöltek.

A 12 problémakör az alábbi táblázaton látható.

A legtöbb választás a *gyógyíthatatlan betegségekre esett* (27%), majd a *maradandó fogyatékos* (13%) és az *elmagányosodás* (12%) következett. 6-6%-ot kaptak olyan problémák, mint a *gyász, kudarc érzése, szerelmi csalódás*, 5-5%-ot pedig a *hirtelen tragédia, anyagi gondok* és a *sikertelenség*. A *válást* 4%-ban tartották öngyilkossági motívumnak. A *munkahely elvesztése* és az *öregség* csak 3-3%-ban tűnik oknak az öngyilkosság elkövetéséhez.

1993-ban Balassagyarmaton és Csongrádon Zonda Tamás által vezetett összehasonlító vizsgálatban a gyógyíthatatlan betegségnél hasonló eredményre jutottak: mindkét városban az öngyilkosságnak ebben az élethelyzetben volt a legnagyobb elfogadottsága. (9)

A gyógyíthatatlan betegséget és a maradandó fogyatékoságot oknak főként három csoport jelölte meg: pszichiátriai betegek (39; 20), egészségügyi dolgozók (35; 15), felnőtt lakosok (29; 14), de a diákoknál is a legjelentősebb arányban (20) a gyógyíthatatlan betegségeket érzik a legerősebb motívumnak. Az elmagányosodást az öngyilkosságot már elkövetők (21) és a pszichiátriai betegek (15) érezték kiváltó oknak. Számunkra ebből az volt a tanulság, hogy az emberek általában a betegséget, mint "elméleti" lehetőséget fontos, kritikus élethelyzetnek találják, a gyógyíthatatlan, visszafordíthatatlan egészségkárosodást pedig szinte "végzetesnek". Az egészségügyben dolgozóknak a választását talán még az is erősíti, hogy ők nap mint nap találkoznak a betegek szenvedéseivel. Figyelemre méltó, hogy akik már követtek el öngyilkosságot, azok közül a legtöbben az elmagányosodást választották motívumnak. Valószínű, hogy ez nem véletlen, tapasztalásukon alapulhat, érdemes erre odafigyelni. A magány azonban a pszichiátriai betegekénél is jelentősen szerepel, amiből szintén lehet következtetéseket levonni.

A suicid tentameneseknél érdekes az is, hogy sokkal szórtabban, s így arányosabban voksoltak a többi problémára. Így többen gondolták az öregséget, a válást, a szerelmi csalódást, a kudarcélményt és az anyagi gondokat krízis - és egyben öngyilkosságot - kiváltó oknak, mint a többi csoport. Talán ebből is az élettapasztalatot feltételezhetjük, még más csoportok között többen is csak a fikció szintjén gondolták végig a motiváló tényezőket.

Motívumok	Diákok	eü. Dolgozók	suic. tentamen	felnőttek	pszichiátriai betegek
gyász	6	1	8	6	10
gyógyíthatatlan betegség	20	35	14	29	39
ör egség	2	2	7	3	2
maradandó fogyatékoság	10	15	7	14	20
válás	1	2	7	3	5
kudarc	7	8	8	3	3
szerelmi csalódás	9	5	9	3	7
hirtelen tragédia	7	3	6	6	2
munkahely elvesztése	3	2	3	1	5
anyagi gondok	6	3	7	3	5
elmagányosodás	12	4	21	11	15
sikertelenség	6	2	11	4	2

1. táblázat Milyen nehéz élethelyzetek, problémák motiválhatják az öngyilkosság elkövetését.

Megkérdeztük azt is, hogy melyik korosztály öngyilkosságát értik meg leginkább.

45% (116 fő) *nem köti korhoz*, 41% (107 fő) pedig *egyik korosztálynál sem* érzi úgy, hogy megértőbbnek kellene lennie. 27-en (10%) azonban az öregeket jelölték meg, 6 fő (2,5%) pedig a fiatalokat.

A 261 főből 208 fő, tehát a megkérdezettek 79%-a gondolja úgy, hogy *lehet segíteni*, meg lehet akadályozni az öngyilkosság elkövetését. Lényeges, hogy ebben a mondatban az is szerepelt, hogy *kötelességünknek* tartja-e az öngyilkosság megakadályozását.

Kiváltképp a diákoknál volt erőteljes ez, hiszen 53 főből 50 igennel válaszolt. A pszichiátriai betegek többségében szintén pozitívan válaszoltak, azonban ebben a csoportban fedezhető fel a legtöbb szkeptikus válasz, amit megint figyelmeztetőnek vélünk.

Fontos az is, hogyan ítéljük meg az öngyilkossági krízisben lévő egyént, mennyire vagyunk képesek átérzeni mások problémáit. A külvilág gyakran csak utólag szembesül, döbben rá, hogy embertársuk komoly bajban volt, s ők ebben a helyzetében nem segítettek neki.

Ezért lényegesnek tartjuk tisztázni, hogy mit gondolnak, milyen céllal követik el az öngyilkosságot, illetve milyen jelekből ismerhető fel, hogy valaki bajban, krízisben van, s az öngyilkosságra készül. Az utolsó két táblázatunkban ezek a kérdések vannak feldolgozva.

Ez a két kérdés - *milyen célja lehet az öngyilkosságnak, és milyen jelekből lehet észrevenni azt, hogy valaki öngyilkosságra készül* - nyitott kérdésként tettük fel, tehát saját szavaival kellett mindenkinek megválaszolnia. A 261 kérdőív kiértékelésekor aztán az egy-egy kérdésre adott olykor három-négy választ regisztráltuk, majd csoportosítottuk.

Célok:	Diákok	eü. Dolgozók	suic. tentamen	felnőttek	pszichiátriai betegek
Figyelemfelkeltés, segélykiáltás	12	25	12	20	9
maga a halál	3	5	7	2	6
Szabadulni valamitől (pl. szenvedéstől, fájdalomtól stb.)	8	5	15	11	6
Menekülés	13	4	7	9	4
Kiszakadni a valóságból, a problémákból	3	0	2	5	4
A probléma ezzel megszűnik, megoldódik	5	8	6	1	8
Zsarolás, büntetés, büntudatkeltés, próbáratevés	2	4	3	5	0
Nincs célja	9	4	3	7	9
Egyéb célok megnevezése	2	3	5	1	1

2. táblázat Milyen célja lehet az öngyilkosság elkövetésének.

A következő táblázaton (2. táblázat) a megkérdezettek által *legtöbbször említett célokat* tehát csoportosítva összesítettük.

Összességében a megkérdezettek 29%-a (78 fő) írta célnak a *figyelemfelkeltést, segélykiáltást*, 17% (45 fő) *valamitől való szabadulást* nevezett célnak, 14%-uk (37 fő) *menekülésnek* érezte az öngyilkosságot, 12% (32 fő) szerint egyáltalán *nincs célja*, még 11% (28 fő) szerint a halállal *maga a probléma megszűnik*, és ezáltal meg is "oldódik".

Láthatjuk, hogy a figyelemfelkeltést, segélykiáltást két csoportból is igen sokan választották célnak: az egészségügyi dolgozók közül 25-en, és a felnőtt lakosságból pedig 20-an. Mindezeket követően csoportokon belül a suicid tentamenes megkérdezetteink közül a legtöbben (15 fő) a valamitől való szabadulást fogalmazták meg célnak. Itt is lényeges üzenetnek tartjuk, hogy ők közülük legtöbben a személyes élményüket oszthatták meg velünk.

A másik nyitott kérdésünk az volt, hogy *milyen jeleket vélnek észrevehetőnek* akkor, ha valaki öngyilkosságra készül.

A 3. táblázatban a megkérdezettek által felsoroltakból a hasonló, megközelítőleg azonos gondolatokat csoportosítva összesítettük.

Százalékos elemzés nélkül is kitűnik, hogy milyen jeleket tartanak dominánsnak: mind az öt csoportban a *magába fordulást*, a *zárkózottságot*, az *interperszonális kapcsolatok beszűkülését*, az *apátiát* érezték a legjelentősebb jeleknek, de sokan *pszichés jeleket*, a *megváltozott viselkedést*, illetve a *figyelemfelkeltést* tartották még lényeges figyelmeztetésnek.

A konkrét üzenetek közül, miszerint valaki az öngyilkossága előtt *beszél a halálról* vagy *beszél magáról az öngyilkosságról*, inkább az utóbbit nevezték meg többen lehetséges jelnek. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy közülük, mintegy harmaduk úgy fogalmazott, hogy véleményük szerint az öngyilkosságra készülők célozgatnak az öngyilkosságra, tehát szándékukat burkoltan hozzák mások értésére.

Milyen jelek lehetnek:	Diákok	eü. dolgozók	suic. tentamen	felnőttek	pszichiátriai betegek
Nincsenek jelek	5	2	5	3	6
Beszél a halálról, ez foglalkoztatja	8	8	0	4	0
Beszél az öngyilkosságról (vagy célozgat rá)	6	12	5	15	3
Pszichés jelek, neurotikus tünetek	27	20	19	23	16
Magába fordulás, zárkózottság	25	41	24	38	25
egyéb	4	4	3	3	5

3. táblázat Milyen észrevehető jelei vannak, hogy valaki öngyilkosságra készül.

Összefoglalás

A kérdőíves felmérésünket nem lehet ugyan reprezentatívnak venni, mégis néhány tanulsággal azonban mindenképpen szolgált a munkánk.

1. Megtudtuk, hogy a megkérdezettek közül sokan érintettek a témában oly módon, hogy vannak személyes élményeik a közvetlen környezetükből.
2. Pozitív eredménynek mondható, hogy a többség nem tekinti magánügynek az öngyilkossági cselekményeket, úgy gondolják, lehet találni más megoldást is.
3. A megkérdezettek mintegy 80%-a szerint lehet és kell is segíteni a krízisben lévőknek.
4. Mindezek mellett öngyilkosságot elfogadó attitűdöket figyelhettünk meg akkor, ha az öngyilkosság elkövetésének motívumairól kérdeztünk. Mint fentebb utaltunk rá, a korábbi hazai vizsgálatokhoz hasonló eredményt tapasztaltunk.
5. Az öngyilkosság céljairól és jeleinek megítéléséről is értékelhető válaszokat kaptunk.

Meggyőződésünk szerint további és szélesebb vizsgálatoknak fontos szerepe lenne az általános preventív munka kidolgozásában.

Irodalom

1. Antal Árpád – Kovács László: Öngyilkossággal kapcsolatos attitűdök két erdélyi községben. Szenvédélybetegségek 1997. V. évf. 6.
2. Buda Béla: Az öngyilkosság Animula. Budapest. 1997.

3. Ellinor Salander Renberg: Perspectives in the suicide problem – from attitudes to completed suicide. Umea 1998. Kéziratban
4. Fekete Sándor, Kelemen Gábor: Az öngyilkosság néhány orvostikai aspektusa. PH. II. évf. 1987. 4.
5. Fekete Sándor, A. Schmidtke, Marton Klára: Szuicid modellek előfordulása és szerepe öngyilkossági kísérletekben és kontrollosetekben. (Német-magyar összehasonlító vizsgálat). Szenvedélybetegségek I. évf. 1993. 1.
6. Fekete Sándor, A. Schmidtke, Marton Klára, Kóczán György: Öngyilkossággal kapcsolatos attitűdök a médiában. Német-magyar összehasonlító vizsgálat. PH. IX. évf. 1994. 2.
7. Osváth Péter et al: Szuicidiummal kapcsolatos attitűdök összehasonlító vizsgálata – regionális különbségek. PH. XVI. évf. 2001. 2.
8. Temesvári Beáta: Orvosok / orvostanhallgatók öngyilkossággal kapcsolatos attitűdjeinek empirikus vizsgálata. PH. XI. évf. 1996. 1.
9. Zonda Tamás, Paksi Borbála: Az öngyilkosság regionális eltéréseinek háttérében feltételezhető okok összehasonlító vizsgálat – Csongrád és Balassagyarmat. Szenvedélybetegségek. 1993. 3.
10. Zonda Tamás: Az öngyilkosságok területi eltéréseinek további vizsgálata. Öngyilkosság, alkoholizmus és vallási élet egy Nógrád megyei járás 12 falujában. PH. VIII. évf. 1993. 1.
11. Zonda Tamás: Öngyilkos nép-e a magyar? Végeken Alapítvány. 1995. Budapest

Elhangzott Az öngyilkosság megelőzésének lehetőségei c. tudományos ülésen (Debreceni Református Kollégium, 2001. május 25.)



A kiképzésről

Részletek Almásy Maritta előadásából

Ha belegondolunk abba, hogy vadidegen emberek a telefonon kiöntik egy másik vadidegennek a lelküket, pont akkor mikor elviselhetetlennek tűnik egyedül hordozniuk a terhüket, akkor tudatába kell jussunk a felelősségnek, ami az ügyeléssel jár. Az intézmény, aki felhívja a hívókat, hogy jelentkezzenek, köteles garanciát vállalni a szolgálat minőségével kapcsolatban. Vállalnia kell egy bizonyos "szakmai egyéniség" kialakítását a jövődöbéli ügyelőknél és annak fejlesztését, hogy a hívónak, ha nem is tudnak jót tenni, legalább is ne ártsanak neki.

A kiképzés alanya tehát nem az egész személyiség, mint a terápiában. Próbáljuk megközelíteni, mit is értünk a szakmai személyiség alatt. Mondhatjuk, hogy egy összetett pszichés rendszer, melynek részei összefüggésben állnak egymással, és a személyiség teljes rendszerével is, bár mégis képes egy relatív független működésre.

Ehhez a pszichés rendszerhez kapcsolódnak:

1. A motivációk összessége, tudatosak és tudattalanok, a vágyak, fantáziák, elképzelések, amik ennek a munkának a vállalásában szerepelnek.
2. A tilalmak amik ezeket a vágyakat korlátozzák és amelyek a működési szabályok formájában jutnak kifejezésre.
3. A szakmai ideálok és az ahhoz tartozó elképzelések (pl. a mester, a jó pásztor, a mentőangyal stb.).
4. A foglalkozás tárgya, azaz az elképzelt hívó (az elesett, az öngyilkosjelölt, a magányosság vagy a társadalom áldozata stb.).

A szakmai személyiség kialakulása egy fejlődési folyamat eredménye. Szerintem szükséges bizonyos elméleti ismereteket elsajátítani és egy modellt integrálni azonosulás révén. Továbbá szükséges - az elméleti ismeretek által megvilágított és értelmezett - működési szabályokat, attitűdöket magunkévá tenni, hogy ezek ne mint külső kényszerből fakadjanak, hanem belső meggyőződésből.

Végül szükség van egy intézményi elismerésre, ha ezek a feltételek megvalósulnak, s ezáltal a jelölt jogosultságot kap a foglalkozás gyakorlásához.

Ennek az elismerésnek kettős következménye van. A közösségi szinten, a meglévő szakmai testület befogadja az új tagot, és azt aktívan integrálni köteles. Az egyéni szinten az új tag ezentúl egy szakmai identitást nyer el, ami által új személyes meghatározót kap és helyet a közösségi térségben (ez az, amit Castotriadis narcisztikus egyezménynek hív).

Ezek után megindulhat a szakmai élet, és megnyílik egy gyakorlati térség. Az új ügyelő találkozik helyzetekkel, amikre felkészültségével és a kiképzőjével való azonosulás segítségével megfelelően tud válaszolni. Ellenben hamarosan adódnak olyan szituációk, amikre nem érzi magát felkészülve és kétségei támadnak válasza helyességét illetően. A kétségek pont ott merülnek fel, ahol sem az elméleti tudás, sem a kiképző szakember nem rendelkezik kielégítő válasszal. Ez mutatja a továbbképzés és a szupervízió szükségességét.

A szupervízió veszélyezteti a kialakult szakmai személyiséget, mert megvilágítja az elégtelenségeit, esetleg fennáll a kizárás lehetősége is. Előjönnek a vakfoltok, a töréspontok és a szakmai személyben működő pszichés folyamatok, amelyek például eltorzítják a hívóról alakuló képet vagy kezelhetetlen affektusokkal küszködik stb. Itt nem annyira a tudás, mint az önismeret gyarapításáról van szó.

A szakmai ideál megváltozik, az extrém esetek helyett nagyobb figyelemben részesülnek a banális esetek, a szakértő képe, mint a mindentudó és a vesébelátó átalakul differenciáltabbá és valósabbá.

A kiképzés és a szupervízió legmegfelelőbb eszköze a csoport, szerepjátszás alkalmazásával. A feltárás rizikói tűrhetőbbek, megosztottak, a tagok egymásnak modellként működhetnek. A csoport, mint egység is ad azonosulási lehetőségeket. A haladás tudata, mint élmény elősegíti az összes tag fejlődését, még akkor is, ha az esetleg elég passzív is.

A folyamat, ami a fejlődést lehetővé teszi, egy állandó hullámozás a veszteség és az újjáépítés között. Fel kell tudni adni a régi, néha megrögzött módszereinket, meglátásainkat, sőt, meggyőződéseinket, el kell tűrni a bizonytalanságot, a talajvesztést amíg a közösség hatására új formák, érzelmek és képzetek rajzolódnak ki. Ezekhez természetesen kell egy erősen motivált csoport és egy szakmailag felkészült, és ha lehet, karizmatikus csoportvezető.

A képzés tehát átképzés, hogy létrejöhessen az, amit Bálint egy korlátolt és mégis lényeges változásnak nevez az ügyelő személyiségében.

A csoport szükségszerűen működésbe hoz archaikus pszichés apparátusokat, ahol az azonosulás és a narcizmus (elsődleges) uralkodnak:

Az azonosulás az a pszichés folyamat, melynek során a szubjektum magáévá teszi egy másik személy tulajdonságait, jellegzetességeit és átváltozik annak képére. Ez persze nem egy tudatosan célzott tevékenység, nem jó vagy rossz, ez így van, és a tanulás egyetlen módja, a képzés motorja. Ennek az is a következménye, hogy a csoportműködést fogják az ügyelők a telefonnál leutánozni. Minden, amit elmondunk a csoportban működő fejlődést előidéző munkáról, alkalmazható az ügyelő és hívó között lezajló beszélgetésre.

Ami a narcisztikus folyamatokat illeti, itt is párhuzamot vonhatunk a tanuló csoporttag és a hívó között. A hívó az ismeretlen ügyelővel szemben épp olyan égetően teszi fel magának a kérdést, mint a csoporttag a csoporttal szemben: "Milyennek találják?", "Jó-e a benyomás, amit keltek?" Ezt a kérdést ritkán vagy soha nem vizsgáljuk meg, vajon miért?

A csoporttagok narcisztikus törekvése különböző. Független a korai anyatükör minőségétől, a későbbi sérülésektől és a jelen narcisztikus elégtételeinek minőségétől. Az ideális, állandósult narcisztikus telítődésről épp úgy le kell mondanunk, mint a tökéletes ügyelővé válásról. Lassan a milyen voltam helyett az lesz a kérdés, hogy mi is történt közöttünk.

A kiképzés központjában tehát a gondolkodás áll. Annak az alanya pedig a kapcsolat, ami a segített és a segítő között létrejött. A hangsúly nem a hívón van, aki nincs jelen, csak megjelenítve, hanem az ügyelő érzéseiben, képzeleteiben, amik a beszélgetéskor és annak elemzésekor kialakultak. Még meggondolandó, mennyire sikerült a hívó szubjektív valóságára összpontosítani a figyelmünket, és mi az, ami ebben korlátozott? Mik voltak a töréspontok? Hogyan használtam ki és mit kezdtem a felajánlott elemekkel? Mi akadályozott a megértésben? (ez az ellenazonulás kérdése). Ez akkor merül fel, ha a segítő olyannak látja a hívót, amilyen ő nem akar lenni és olyankor idegenné válik. Az azonosulás az, ami segíti a megértést, de itt is a gondolkodás az, ami szükséges ahhoz, hogy ne csak a hasonlóságot lássuk meg, hanem az egyén egyediségét is. A gondolkodás feloldja a kettős rendszert, amit az azonosulás-ellenazonulás teremt. Ebben a minden vagy semmi, soha vagy mindig, mindenki vagy senki, kudarc vagy siker kizárja a valóság relativitását és zsákutcába visz. Sokszor a képzetek ereje elfedi a gondolkodás lehetőségét.

Egy fontos kérdés a kiképzéssel kapcsolatban a szükséges elméleti tudás helye, közlési módja és ideje. Szerintem vannak elméleti fogalmak, amik nélkül a gondolkodás vagy nem mélyülhet el eléggé, vagy pedig nincs kellő kerete, ami megengedné a fejlődési folyamatot. Ezeknek a fogalmaknak és elméleti kereteiknek az átadása lehet, hogy kizárólag a konkrét helyzetek megbeszélésénél a csoportvezetőre tartozik.

Persze pszichológiai elméletekből nagyon sok van. Nem mind egyforma értékű, azaz, hogy egyesek túlságosan leegyszerűsítik a valóságot, mások pedig olyan komplikáltak, hogy csak előreemésztett formában használhatók fel.

*Elhangzott a Szegedi Szolgálat 20 éves jubileumi konferenciáján
(Szeged, 2001. november 11.)*

Egy szupervíziós felmérés eredményéről

A telefon segélyszolgálatok munkatársaiban, ha jól belegondolunk, gyakran felvetődhet az a kérdés, hogy kiket is képviselnek ők ügyelőként. Az egyik szupervíziós ülésen Debrecenben is ez történt. A jelenlévők feladatul kapták a fenti kérdést, amelyhez még a következők is társultak: osztályozzák a fenti szempontokat fontosság szerint (nagyon fontos és kevésbé fontos). Majd rangsorolják a

szempontokat aszerint, hogy melyek a legfontosabbak a szolgálat vonatkozásában. Ez utóbbi rangsort össze lehet vetni azokkal a jellemzőkkel, amelyeket korábban a fontosabbak közé soroltunk és fel lehet fedezni az eltéréseket. A feladat elvégzésének technikája van, hogy a saját puskázásunkat kizárhassuk.

A kapott adatokat feldolgoztam. A módját és az eredményeket az alábbiakban ismertetem:

Kit képviselők ügyelőként a szolgálatban? (annyit kell felsorolni, amennyit és ahogy csak eszembe jut) Általában egy ügyelő 10-15-öt sorolt fel, kb. 13 szempontot lehetett megtartani, amelyből 8 kategóriát tudtam összeállítani: 1. önmagam (a nőket is), 2. a hívót, 3. az erkölcsöt (nevelést), 4. a módszert, 5. a szolgálatot és/vagy a stábot (országos, helyi; az Intézetet, ahol dolgozok), 6. a jogot, az igazságot, a józanészt, a biztonságot, 7. a hitet, a vallást, az erőt, a humánusmot, a mentálhigiénét, és az utolsó a 8. szülőt, hazát, testvért, gyermeket, családot, a vezetőt.

Az eredmény a következőképpen alakult:

Első helyezést kapott a módszer.

Második helyezést kapott a szülő, haza, stb.

Harmadik helyezést kapott az önmagam.

Negyedik, ötödik helyezést pedig a jog, igazság, stb. és a hit, vallás, erő, stb.

Hogyan oszlott meg a 8 kategória a fontosabb és a kevésbé fontosabb jellemzők szerint:

A fontosabbak 100 szavazatot kaptak: első helyre a hit, vallás, stb. azaz a 7. kategória került, másodikba a módszer, harmadikba a jog, igazság, stb., negyedik helyre az önmagam, ötödik helyre az erkölcs, nevelés kategória.

A kevésbé fontos kategóriában (59 szavazatot kapott) az első helyezett a szülő, haza, stb., a második a módszer, a harmadik a hívó és a negyedik az erkölcs és a nevelés. Ezek általában kevesebb szavazatot kaptak, viszont érdekes megjegyezni, hogy a második és a nyolcadik kategória a csoportban mind a fontosabb és mind a kevésbé fontosabb megítélésnél azonos számú szavazatot kapott.

A szolgálat szempontjából melyek a legfontosabbak:

A 8 kategóriából az első helyre messze kimagaslóan a módszer került, messze mögötte követik az önmagam, az erkölcs és a hit, vallás, erő, stb. kategória.

A fentiekből levonható következtetésem:

Sokféle és nagyon értékes eszmét, normát, példaképet képvisel a Szolgálatunk a telefon mellett, és természetesen a hívókat és önmagukat is. Ennek örülni lehet. A felmérés mégis megmutatta azt, hogy mindezeket csak módszerekkel lehet jól elérni, jól megvalósítani. A módszer nagyon fontos kategória a segítőszolgálatban, mert a célhoz a legjobb utat, a legtökéletesebb módot választva lehet biztonságosan eljutni.

Debrecen, 2001. november 21.

Dr. Kálmánchey Albert
Szolgálatvezető

Olvasónapló

Ferge Zsuzsa: Elszabaduló egyenlőtlenségek

(A szociális szakképzés könyvtára Bp. 2000.)

(részletek)

1. És mi lesz, ha nem lesz?

Az állam és a civilizációs folyamat

A 20. századi modern "jóléti állam" háttere

Az állam szerepe Európában a kapitalizmussal növekedett. Ez a folyamat magyarázható gazdasági, politikai-hatalmi, szellemi, stb. tényezőkkel. Az 1601-es, elhíresült szegénytörvény után az első 250 év a szegénypolitika korszaka, s legalább volt annyira rendőri, mint segítő. A múlt század utolsó harmadától kezdett az állam tevékenysége a munkásságra kiterjedni, majd a II. világháború után, az utolsó 50 évben vált mindenkinek szóló közpolitikává. Így lett az állam a közjólét fő letéteményesévé.

Az utolsó két-három évszázad a társadalom "sűrűsödésének" időszaka. Több lett a többletermék, rohamosan nőni kezdett a népesség, amely növekedéshez aztán hozzájárult az életkor hosszabbodása, a halálózási arányok javulása. A technikai fejlődéssel exponenciálisan szaporodtak a specializációval kapcsolatos szervezeti-intézményi önállósodások, a piaci kapcsolatok általánosodása révén a szerződéses kapcsolatok sűrű hálóját hozták létre; sűrűsödtek a kommunikációs csatornák. Ahogyan szélesedtek az egymásrautaltság körei, és sűrűsödtek a köztük lévő kapcsolatok, úgy csúsztak egyre följebb a szabályozó "hatalmi központok".

A gyáripar terjedése, a munkáslét tömegessé válása, a társadalom fokozódó piacosítása, monetarizálása újabb kihívások sorát jelentette. A gyári törvények még csak a társadalmi folytonosságot akarták megvédeni; lassan azonban szélesedett a gyári törvények tárgyköre, s a múlt század utolsó harmadától fokozatosan terjedni kezdett az új kockázatokat államilag kezelő rendszer, a társadalombiztosítás. Végül is átfogó hatalmi központtá vagy központi hatalommá a XVIII. és még inkább a XIX. század folyamán a lassan kialakuló nemzetállam vált, megszervezve a kollektívára rákényszeríthető jogalkotás és a jogalkalmazáshoz szükséges legitim erőszak legális és legitim monopóliumát.

A szociálpolitika fejlődése

A redisztribúció az elmúlt 150 évben erősödött fel fokozatosan. A tőkés piac egyén- és társadalomkárosító hatásai az állam egyre szélesebb körű beavatkozását váltották ki. Az első időszakban (XVI-XVIII. század) a szegénység kordában tartására korlátozódott a szerepe, majd a XVIII. században kezdte az állami szociálpolitika a piaci mechanizmusok következményeinek az enyhítését fokozatosan megvalósítani. A piacot tehát nem változtatja meg, csak korrigálja a negatív hatásait. Alapeszközének a leginkább piaci logikával működő biztosítást tették. Előbb a betegségi, az öregségi és a baleseti biztosítások jöttek létre. A munkásbiztosítás fokozatosan alakult át általános társadalombiztosítássá.¹

¹ Ferge Zsuzsa: A társadalmi újratermelés és társadalmpolitika (KJK. Bp. 1982)

Az állam a szociális ügyeket kényszerből vállalta fel, de a szociális, egészségügyi, stb. kockázatok kezelése legalább annyira érdeke volt az államnak és a munkáltatóknak is, mint a munkásoknak, ha el akarták kerülni a nyomor bővített újratermelését és az ezzel, illetve a munkásszervezkedésekkel járó társadalmi veszélyeket.

A háború hatására kikovácsolódott szolidaritások, az ezekre épülő, integráltság felé vivő hajlandóság létrehozta azt a jóléti államot, amelyben létrejönnek a szociális szférában is a mindenkit átfogó kollektív, kötelező, nemzeti intézmények. A II. világháború után kezdett a szociálpolitika gyorsabban fejlődni, s az ún. "jóléti állam" alapjait kezdik megteremteni azzal, hogy a társadalombiztosítás mellett megjelennek a társadalmi szolgáltatások és hálózatok kiépítése, ill. az állam viszonyosság nélkül biztosítja a léthez való jogot. Maradt persze szegénység, de mértéke is, foka is a korábnál összehasonlíthatatlanul kevésbé volt veszélyes. Sikerült csökkenteni a fizikai és társadalmi életesélyek egyenlőtlenségeit, az emberi életet fenyegető, szorongást okozó bizonytalanságokat, a súlyos kockázatokat sikerült kezelhetővé tenni.

Civilizációs hatások

Létezik egy, az egész Nyugatra érvényes és jellemző, a kora középkortól induló civilizációs trend, amelynek során megváltoztak a szokások, a társas együttélés normái, a magatartások, az erkölcsök, az érzékenységek. A változások sok mindent érintenek a legegyszerűbb életfunkcióktól az egymás közti érintkezés formáin át a bonyolult mentális funkciókig. A változás egy másik szála az individuum erősödése, ezzel a privát szféra és az ehhez tartozó intézmények átalakulása. Az egyenlőbb individuumok közötti viszonyok okként és okozatként azzal járnak, hogy az érzelmi háztartás menedzselésében, ill. az egymás közötti viszonyokban a parancsot a tárgyalásos megegyezés váltja fel.

Az állam szerepe a civilizációs folyamatban

Egy sor civilizációs vonás az állam beavatkozása nélkül kezd kialakulni. Ahhoz azonban, hogy általános, össztársadalmi civilizatorikus hatás jöjjön létre, kötelező és kollektív állami intézményekre van szükség. A modern társadalomban az egész társadalmat átfogó intézmények az állam nélkül nem jöttek volna létre.

A társadalombiztosítás az egyik olyan eszköz, amely segít erősíteni a "racionális előrelátás társadalmilag kialakított képességét". A társadalmi biztonság további hatása bizonyos szorongások csökkentése (Freud nyomán: a biztonság a szorongás hiánya). Ha már egyszer kialakultak, rendelkezésre állnak bizonyos kockázatok kezelésének eszközei, akkor az adott kockázat mint a létbizonytalanság összetevője tudatosul, kezelésének eszköze fontossá válik, és az elérhetőség bizonytalansága szorongást okoz. Ez is civilizációs vonás - legyen áldás vagy ártalom.

Hierarchiák sokasodása - elitek és kiszorulók

Az egymástól elváló erőtereken, "mezőkön" belül a finomabb megközelítések, distinkciók újabb és újabb hierarchiákat alakítanak ki, minden mezőben létrehozva a dominálók és domináltak s egyben a belül lévők és kívülrekedők közötti viszonyokat. A mindenkor nyertesek lesznek az ún. elitek egy-egy mezőben. Ők azonban egymással is állandó harcban állnak, a dominancia változó viszonyait hozva létre a mezők és azok elitjei között.

A társadalmi dinamikát egyrészt a mezőkön belüli, másrészt a mezők közötti hierarchizálásra, ill. a másik fölötti uralom megszerzésére irányuló törekvések táplálják.

A mezőkön belüli harc mellett a forrásokért való küzdelem az egész társadalom szintjén a megélhetésért való küzdelmet jelenti.

A veszélyes és veszélyeztető szegények

A sűrűsödéssel és differenciálódással s az ezekkel egyidejűleg növekvő nyomorúsággal miért volt egyre inkább muszáj a másik létét tudomásul venni? Az egyik ok, hogy a nyomorultak veszélyessé váltak. A városi tömegnyomor veszélyeztető volt. A járványok továbbterjedtek a szegénynegyed határain. A közegészség akkor lehetett hatékony, ha mindenkit átfogott, ha kollektív volt.

Más szereplő nem lévén, de erős szükséglet igen, a nyomorenyhítés letéteményese - közpénzekből fedezett segélyekkel - a helyi, s még inkább a központi állam lett. Csatornázni kellett, vízvezeték kellett, közegészségügyi szolgálat is kellett, s mindez az adószedésre képes államra hárult.

A bérmunkáslét egy sor új egzisztenciális bizonytalansággal járt együtt. Az új technikával sűrűsödő balesetek, a betegség, a kiszámíthatatlan munkanélküliség is tragikus következményekkel járhattak. A munkából kiöregedés az idős kort fenyegetővé tette. Mindezekben a bajokban a régi önszolgáltató egyletek egyre kevesebbet tudtak nyújtani. A kockázatok kezelése legalább annyira érdeke volt a munkáltatóknak és az államnak, mint a munkásoknak, ha el akarták kerülni a nyomor bővített újratermelését és az ezzel, ill. a munkásszervezkedésekkel járó társadalmi veszélyeket.

A modern állam a legváltozatosabb "szociális funkciókat" voltaképpen kényszerből vállalta fel, de mindemellett az államnak egyre jobban felismert elemi érdeke volt saját fontosságának, saját hatalmának növelése minden oldal által elfogadottan. Az így létrejövő intézmények színvonala elég "szegényes". A színvonal romlása-javulása és az intézmény használóinak társadalmi összetétele között visszacsatolós dinamikus kölcsönhatás van.

Magyarország

Szent Istvántól a nyugathoz igazodást gyakran tudatos átvételekkel erősítették. A kelet és a nyugat közötti különbség leginkább abból adódott, hogy kevesebb csurgott le és kevésbé mélyre. A feudális viszonyok és a lassú polgárosodás miatt a szegényparaszti, zselléri lét fényévnyi távolságra volt a civilizációs központnak számító várostól, amely város maga sem volt egészen a nyugatias történeti képződmény (lásd: Erdei-féle kettős társadalom).

Az integratív-kollektív intézmények elkezdtek kialakulni, ám az iskolarendszer lassan bővült és nagyon differenciált volt; a társadalombiztosítás a II. világháború előtti utolsó évben is csak a társadalom alig negyedét fogta át; a szociálpolitika szegényes, kirekesztő és megosztó szegénypolitikát jelentett. A civilizációs folyamat tehát elérhetett - legalább részben - a munkásság felső rétegeiig, de ennél lejjebb aligha válhattak belsővé a nagy számban létező külső kényszerek. A civilizációs trend csak igen kis részben hatotta át a társadalmat. A kívül maradók egyben óhatatlanul lemaradók, lent maradók is lesznek. Fent ugyanazon vagy hasonló folyamatok mentek végbe, mint nyugaton, de a II. világháború előtt kevésbé hatották át a társadalmat.

A tartós munkanélküliséggel, a kirekesztéssel, a jóléti rendszerekből való kiszorulással, az egyenlőtlenségek növekedésével szaporodnak a rászorulóok. A jóléti-szolgáltató rendszerek viszont gyengülnek, egyes elemei olykor teljesen lebomlanak. A társadalompolitika szerepe ezekben a változásokban nem gyengülhet. A társadalom integráltságához megfelelő attitűdök szükségesek, hogy a jelentkező nehézségek ne egymást erősítve a fejünk fölött csapjanak össze, hanem korrigálhatók legyenek, s még prevenció is működhessen.

2. A civilizációs folyamat fenyegetettsége

Mi értendő civilizáción?

"Klasszikus" közelítések

Braudel (1985) főként a materiális kultúrában, és az ehhez kapcsolódó szokások körében kereste a civilizációk szabályszerűségeit, összekötő kapcsolatokat.

Elias (1987) munkássága átfogja a materiális kultúra és szokások, a társas és társadalmi kapcsolatok, viszonyok és a kommunikáció, a mentális funkciók, az érzelmi háztartás, s a személyiségvonások átalakulásának vonulatait.

Swaan (1990) a változó feltételek következményeként tartja számon, hogy csökkennek a társadalmi távolságok a nemek, a generációk, a feljebb- és alattvalók, a vezetők és beosztottak között. Mindezeket erősítik a polgári társadalom új intézményei és ezek értékei-normái, az egyéni jogok bővülése, erősödése, a mindenki egyenlő emberi méltóságának elismerése. Egy sor generációkon át tanult magatartás, beállítódás beépül a személyiségbe, amely külső kényszer nélkül belső kényszerre válik. A civilizáltnak tekintett személyiségvonásokból Elias az önkontrollt, a másokra és a tabukra való nagyobb figyelmet, a nagyobb rendezettség iránti igényt emeli ki.

További megfontolások a civilizációs folyamat társadalmi feltételeiről és tartalmáról

- A civilizáció a társadalmi együttéléstről szól.
- A társadalom felső rétegéből a kialakult értékek és normák "lecsurognak" az alsóbb rétegekbe: adaptáció, utánzás, szociális tanulás, szocializáció útján, ha mindehhez megfelelő társadalmi háttér teremthető (anyagi és szellemi értelemben is). A feltételek hiánya vagy mássága esetén viszont a civilizációs modellek átalakulhatnak, olykor torzulhatnak is a diffúzió során.
- A civilizációs folyamat nemcsak egyirányú, inkább interaktív, de a "lecsurgás" a domináns.
- A civilizációs folyamat lényege, hogy minél szélesebb réteget elérjen.
- Van-e lehetőség a civilizációs transzferek adaptációjára, ha nem adóttak a gazdasági és kulturális tőke szükséges minimumai? A folyamatot csak egy integrált társadalom tudja segíteni, ahol a források elosztásában befolyásoló tényező, hogy a társadalmi életesélyek közötti távolságok kezelhetők maradjanak (ne nőjenek, inkább csökkenjenek).
- Az új paradigmában a civilizációs vívmányok már csak azoknak járnak, akik meg tudják azt maguknak szerezni.

Az állam szerepe a civilizációs folyamatokban

"Mindenkire" a modern világban csak az állam juthat el. Az állam nemcsak szabályozó és rendfenntartó, hanem az újraelosztást társadalmi méretekben szervező intézmény. Ahhoz, hogy az állam a társadalom egészét szolgáló civilizációs ágensként működjön, az államot magát "civilizáló" történelem szükséges, hogy kikezdzhetlenné váljon a jogállamiság, a demokrácia, a civil kontroll.

Napjainkban sokszor hangoztatott "minimális állam" elsődlegesen a civilizációs folyamatot károsítja. A sokasodó új szegényeket, hogy a kirekesztésük legitimálható legyen, a hatalom bűnbakká teszi, s ebben a mechanizmusban a rasszizmus és az idegengyűlölet erősödik, a tolerancia és a szolidaritás pedig csökken.

3. Egy mítosz társadalmi ára

Nemzetközi paradigmaváltás és a magyar szociálpolitika

Halott-e a jóléti állam?

A nyugat-európai "jóléti állam", mint társadalomszemlélet és fő ideológia helyébe ma már a neoliberális-neokonzervatív szemlélet lépett.

1950 és 1980 között sikerült csökkenteni a társadalmi és fizikai életesélyek közötti szakadékokat (legalábbis részlegesen). A szegénység csökkent, nőtt a várható élettartam, magasabb lett az iskolázottság, az életszínvonal.

Az új paradigmában a nagyarányú jóléti újraelosztást megkérdőjelezzük, ami nélkül viszont a jóléti állam fenntartása nem lehetséges.

A két paradigma mögöttes értékei

A jóléti államra vonatkozó konszenzus tartalma szerint a társadalom javítható, integráltsága erősíthető, a társadalmi különbségek csökkenthetők, miközben a szabadságjogok nem sérülnek. "Szabadság, egyenlőség, testvériség" értékei között egyensúlyt lehet teremteni. A neoliberalis-neokonzervatív eszmerendszer ezzel nem ért egyet. A szabadság, első rendben a negatív szabadság válik sérthetetlené. A korlátlan önérdék-érvényesítés értelemszerűen a szolidaritást és az egyenlőséget "eltiporja". A társadalom individualizálódása pedig az integrációt gyengíti.

Változások a társadalmi erőterben, illetve az intézmények szintjén

A modern társadalomban az állam, a piac és a civil társadalom közötti egyensúly törekenyen, konfliktusokkal, de eredményekkel működött. Az új paradigmában az erőter változik. A kulcsintézmény a piac. Ez a gazdasági növekedés motorja, aminek a korlátozását látják a jóléti modellben. A piac viszont kontroll nélkül kitermelhet olyan következményeket, amelyekre nem számítanak:

- átalakulóban van az "uralkodó osztály" (a pénzpiaci és az informatikai szereplők dominanciája);
- a munkaerőpiac kiszolgáltatottsága egyre nagyobb;
- a formális racionalitás (Weber, 1987) mindent alávet a növekedésnek, a profitnak (Habermas, 1971: az "életvilág gyarmatosítása").

A "posztmodern" állam

Az állam, mint "minimális állam" milyen problémákkal számolhat:

- romlik a társadalom minősége, megjelenik a szegényedés, kirekesztés;
- a nemzetállam szerepe gyengül;
- az állam kilépése a tulajdonosi és szolgáltatói szerepéből a piacnak olyan előnyöket is biztosíthat, ami nem szolgálja a fogyasztókat ("fogoly" klientúra).

Az új paradigma globális megjelenése

A piac, a tőke nemzetközi ereje, a szupranacionális pénzügyi szervezetek nemzetközi befolyása óriási. Ezzel szemben meglehetősen gyenge nemzetközi szervezetek (pl. ENSZ, UNESCO) és még gyengébb nemzetközi civil szervezetek állnak.

A létjog érdemhez kötése már nem csak a neoliberalizmusra jellemző, az új baloldal sem idegenkedik ennek az elfogadásától.

Magyarország

A rendszerváltozást követő szociálpolitika

- A szociálpolitika reformjának nagy része a korábbi szociálpolitika gazdasági kritikájából táplálkozott. A költségek csökkentése célú vált. A "reform" a céljai elébe helyezi a szociálpolitika eszközeit.

- Az új elit befolyása a politikára olyan, ami a neoliberális és neokonzervatív elemeket erősíti a szociálpolitika terén.
- A nemzetközi szervezetek és tanácsadók nyomása szerint Magyarországon magasak a jóléti transzferek, pedig pl. a közös nyugdíjbiztosítás gyengítése még az USA-ban sem sikerült.
- Az új paradigmához gyorsabban igazodunk, mint az EU országainak többsége.

Politikai önbecsapás, s az európai történelem félremagyarázása azt hangoztatni, hogy a polgárok biztonság iránti igénye az államszocializmus félrevelésének következménye, amiről le kell őket szoktatni.

Debrecen, 2001. október 8.

Rénes László

Könyvajánlat

Leszek Kolakowski: Újabb kis előadások nagy kérdésekről Európa, Bp. 2000.

A lengyel származású oxfordi filozófust meghívta a varsói televízió, ahol a közérthetőséget és a tudós elmélyültséget kivételes invencióval párosítva, *kis előadásokat* tartott a mai embert foglalkoztató néhány *nagy kérdésről*. A népszerű sorozat anyaga magyarul is megjelent, sőt a tévésorozat néhány adását sugározta a Duna Televízió is. Most elkészült a *Kis előadások - nagy kérdésekről* folytatása, amelyben a szerző fejtegetéseiben saját kérdéseink megválaszolásához szelíd szóval, világos okfejtéssel ad segítséget. Az abszolútumot, az Istent vagy az igazságot keresővel tudatja, ne adja fel, ha a megismerés határaiba ütközik. A végső kérdésekre nehezen adhatók válaszok, de ez még nem jelenti azt, hogy ne léteznének válaszok. A keresés és emberi mivoltunk megértése folyamat, amelynek sosincs vége. Hasznos könyvecske Kolakowski legújabb kötete, megbolygatja a bennünk rejlő erkölcsi ént, csiszolja, ápolja azt. Istenről és a létezés örömről, a természet iránti tiszteletről, a babona hasznáról, a nevetésről, a szentekről, a terrorizmus kétértelműségéről és erkölcsi igazolásáról, a szexuális tabuk emberformáló hatásáról, az ifjúság társadalmi hajtóerejéről, a semmittevésről, a lelkiismeret parancsairól, a jóról és az igazról, a halálbüntetés melletti és elleni érvekről, a nemzeti sztereotípiákról, a gyötrelmekről szólnak könnyen emészthető kis előadásai.²

Jean-Paul Changeux - Paul Ricoeur: A természet és a szabályok Osiris, Bp. 2000.

A könyv különleges intellektuális élményt nyújt. A kiváló idegtudós és a nagyszerű filozófus és irodalmár vitatkoznak az emberi természet megismerhetőségéről és természeti voltáról. Két felkészült ember vitázik itt, aki nemcsak a másik érveit figyeli, hanem az általa felvonultatott tényanyaggal is tisztában van. Az olvasó megismeri az idegrendszer kutatásának a magasabb értelmi működésekre és az embert irányító tényezőkre, az erkölcs természeti alapjaira vonatkozó újabb eredményeit, s ugyanakkor az ezek értelmezésével kapcsolatos filozófiai kételyeket. A két méltó vitapartner felveti azt is, milyen szerepe van a vallásnak az emberi élet irányításában, hogyan tudnak a vallások orientációt nyújtani a természettudományok diadalmenete közepette. Mi magyarázza az ember pusztító tendenciáit, hogyan lehetne megmagyarázni a "gonoszt"? Tehetetlen-e vele szemben a

² Biró Csongor ajánlata

tudomány, az erkölcs és a hit világa? A könyvben a természettudományos, a filozófiai és a vallási érdeklődésű olvasó egyaránt sok új tény és szempontot talál.

Heinrich Wölfflin: Művészettörténeti alapfogalmak

A stílus fejlődésének problémája az újkori művészetben

Magyar Könyvklub, Bp. 2000.

Ezt az alapvető kézikönyvet most, harminc évvel első magyar nyelvű kiadása után ismét kézbe veheti a művészetkedvelő magyar olvasóközönség. A kötetben minden művészettörténeti alapfogalmat pontosan, példákkal illusztrálva magyaráz meg a szerző, így nyújtva segítséget az egyes képzőművészeti alkotások elemzéséhez. Megismerkedhetünk a különböző stílusirányzatok, korstílusok jellegzetességeivel, jelentős alkotók sorának műveivel Botticellitől Rubensig, vagy Bruegheltől Holbeinig. A kötet az építészet, a szobrászat és a festészet legjelentősebb alkotóinak műveit elemzi, megmutatva a képzőművészet csodálatos alkotásait, s az örök esztétikum törvényszerűségeit. A könyvet 72 oldal képmelléklet is illusztrálja.

Szabó Magda: Az őz

Európa, Bp. 2001.

Az őz Szabó Magda első könyve. 1959-ben jelent meg először, a most szóban forgó új kiadás magától az írótól tartalmaz fülszöveget, amiből megtudjuk, hogy a nemzetközi sajtónak ez a könyv tanította meg Debrecen nevét, és indította el Szabó Magdát írói pályáján. Az őz azonban, mint minden értékes mű, túlnő azon, hogy a hely, kor vagy akár az írói szubjektum kizárólagos függvényében értékelni lehetne. A felsorolt tényezők mind értékes szempontok lehetnek a mű olvasásakor, gazdagíthatják azt, igazán azonban együttesen adják ki a szöveg ízét, játékát.

A regény egyes szám első személyben íródik, a női narrátor, Encsy Eszter szemszögéből, aki egy történelmileg igen ingerdús időszak szülötte és neveltje, és akinek társadalmi szerepe igencsak furcsa. Sorsa ironikusnak mondható: elszegényedett nemesi családból származik, szegénysége miatt a nemesi rokonok megvetése, majd később nemesi származása miatt a kommunista rendszer szkepticizmusa övezi. Az őz tehát bizonyos értelemben a második világháború utáni korképként vagy a kor korképeként is olvasható, amit a narrátor szubjektuma desztillál és individualizál. A szöveg ereje mindazonáltal nem a történelmiségében rejlik. A regényben az idő egy érdekes, személyes dimenzióként jelenik meg, a narrátor személyes tapasztalatainak, érzelmeinek és reakcióinak függvényeként tárul az olvasó elé. Az egész könyv voltaképpen egy pillanat vagy egy igen rövid kis időszak kiterjesztése, aminek ok-okozati összefüggései igen messze nyúlnak vissza, legtöbbször a narrátor gyerekkorába.

A könyvben található leírások csak úgy sütnek, fagyasztanak a mögöttük rejlő érzelmi töltettől, átvéve az adatok deklaratív szerepét. Maga a narrátor neve is alig lelhető fel a sorok között. Ez a vonás szintén megerősít bennünket abban a hitben, hogy a regény nem a történelemre van kielezve, legalábbis nem a hagyományos értelemben, inkább a narrátor belső, lelki történelme és okozati törvényei állnak az írói érdeklődés középpontjában.

Encsy Eszter reakciói vadak, sokszor durvák, olykor gonosznak is mondhatók, egyértelmű ítéletet mégsem hozhatunk fölötte, mint ahogy egy farkast sem lehet elítélni, amikor átharapja az őz torkát. Eszter természete szerint cselekszik, mint ahogy a regény is az ő természetét tükrözi. Az őz mint riadt, mindennapi túlélésért küzdő, érzékeny vadállat a szöveg lelkületének metaforájává válik, jóval túlnőve a regényben szereplő szó szerinti őz epizód szereplői mivoltán. Erre maga a regénycím is felhívja a figyelmet. E központi metafora folytán, a regény minden rezdülését átszövi a narrátor vad érzelmi reakcióinak szépsége, amelyek éppen azért, mert vadak, igazak, és éppen azért, mert vadak és igazak, széppé válnak, még ha gonoszak is.

Az őz nyelvezete igen gazdag, amely furcsa, de igencsak élvezhető harmóniát teremt az ízes, nyers és a filozofikusan leíró jellegek között.

Nem véletlen, hogy Szabó Magdának ez a debütáló regénye újabb és újabb kiadásokat él meg. Technikai, tematikai és erkölcsi szempontból egyaránt igen érdekes olvasmány, a szöveg érett, a téma emberközeli, a stílus olvastatja a szöveget, a karakterek megérintenek, az érzelmek magukkal sodornak, beszippantanak, elragadnak, de nem egy álszentimentális szappanoperai szinten, hanem egy sokkal komplexebb, de ugyanakkor közvetlenebb, emberi dimenzióban.³

Gertrude Stein: Három élet Magvető, Bp. 2001.

A Melanchta című kisregény Gertrude Stein Három élet című művének egyik darabja. A könyv megjelenésének idején (1909-ben) nem aratott túl nagy sikert, sőt Stein kiadót is alig talált rá, végül pedig magának kellett vállalnia a kiadás költségeit. Ráadásul a kiadónál olyannyira félreértették (illetve képtelenek voltak méltányolni) a mű szokatlan nyelvezetét, hogy az író rossz angol tudását és bizonyos értelmű primitívségét feltételezték mögötte, így aztán a nyelvtani és stílári hibák orvoslásával próbálkoztak. Ám a Három élet azóta klasszikussá vált, s elsősorban a Melanchta című ciklusnak köszönhetően bekerült a világirodalom remekművei közé.

A Melanchta olyan kisregény, amelyet az ember egyvégtében elolvas, mert ahogy mondani szokás, egyszerűen nem tudja letenni. Magával ragadó nyelvezetében talán a ritmusé a legmeghatározóbb szerep. A szavak szinte pattognak, egymást követésükben sajátos tempót teremtve... Rövid tagmondatok hömpölyögnek és ékelődnek egymásba; az ismétlések pedig sokkal inkább elbizonytalanítanak, mintsem hogy megerősítenének, hiszen minden egyes újramondásnál változik a már kimondott: mindig újabb és újabb jelentést nyer, éppen ezért tökéletesen sohasem megragadhatót.⁴

Vitéz Ferenc: Az öröm alján Csokonai, Db. 2001.

A kapcsolatok, benne az ember intim életkörei, párviszonya mélyrétegeit boncolja idősíkváltó regényében Vitéz Ferenc. Verskötetek, kispróza után most a széppróza legnagyobb szabású műfajával jelentkezett. *Az öröm alján* a szerző meditatív, az élet, a lét értelmén töprengő hajlama, illetve poétai képességei révén számos ponton gondolati töltetű s versfutamokra emlékeztetően tömör megfogalmazásokkal él. Mégis, a történet - a szerelmi háromszög vándormotívuma - a gerince a műnek, s az esszészzerű betétek éppúgy nem zavarják a megértést, amint a "cselekmény" követése sem okoz nagyobb nehézséget.

Külön érték: a szerző vitára ingerli az olvasóját. A szerelmi háromszögnél fontosabb hármasság is kíséri tudniillik a szöveget, mintegy értve az idősíkváltásokat, a keresztmetszetjellegét: annak vizsgálata, lehetséges-e a szerelem születése, majd keresztrefeszülése után annak feltámadása. Megújíthat-e ez az érzelmek? Hiába lesünk-e örömré? Boldogtalan-e a boldogság? Elemezhető-e szerelem és halál?

Az izgalmas kérdéskérdésekből szembesülésre készítő szerelemkoncepció körvonalazódik. Szándékoltság nélkül sugallva: hátha mi lelünk a kapcsolatok kulcsára, az érzelmek megélésén túl azok fogalmi értelmezését is érdemes elvégeznünk. Mindnyájunknak. Hogy is írta - negyven éve, változatlan időszerűséggel - a száz esztendeje született Németh László? "A szerelem még nagyon új vívmány, melyet nekünk kell tökéletesítenünk."⁵

³ Marthy Barna ajánlata

⁴ Széplaky Gerda ajánlása

⁵ Arany Lajos ajánlása

Peter Lauster: A társkapcsolat krízisei
Magyar Könyvklub, Bp. 2001.

A nemek közötti harc, a napi civódások, a csalódottság és a frusztráció, a kölcsönös szemrehányások könnyen válságba sodorhatják a társkapcsolatot. Nehéz kikeveredni ebből az ördögi körből. Hogyan jut el idáig a kapcsolat? Volt-e valaha is harmonikus és szeretetteljes? Egy kapcsolat zátonyra futásához - tudatosan vagy akár öntudatlanul - mindkét fél hozzájárul. A szerző azt boncolgatja, hogy a szeretetlenség miatti félelmeink gyökere saját kishitőségünkben, vészes önelégületlenségünkben rejlik. Hogy félelmeinket legyőzzük, meg kell tanulnunk először is szeretni önmagunkat.

Susan Blackmore: A mém-gépezet (Kulturális gének - a mémek)
Magyar Könyvklub, Bp. 2001.

A mém kifejezést *Richard Dawkins* használta először nagy sikerű könyvében, *Az önző gén*ben, és ezzel jókora követ hajított a genetika nem éppen nyugodt állóvizébe. Azt az ötletet vázolta fel ugyanis, hogy ha a gének az örökletes biológiai tulajdonságok másoló kódjai, akkor talán a kultúrának is vannak ilyen replikátorai, amelyek egységeit mémeknek nevezhetnénk. Szerinte szüntelenül másoljuk egymást, és a törzsfejlődés folyamán voltaképpen az utánpótlás emelte ki az embert a többi főemlős közül. Ahogy a gének a DNS-molekulákban kódolt utasítások, a mémek az emberi agyba és tárgyakba - például könyvekbe, képekbe, hidakba és mozdonyokba - rejtett másolási utasítások. Megtudhatjuk a könyvből, hogy óriási agyunk kifejlődésében és az emberi nyelv keletkezésében is döntő szerepet játszottak a kulturális gének.

Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Pszichopatológia
Osiris, Bp. 2000.

Az 1998-as, harmadik angol nyelvű kiadás (az 1992-es első kiadás után) gyorsan megjelent magyarul, a szerkesztő, Boross Ottília fordításában. A könyv első részében - A pszichopatológia a tudományban és a klinikai gyakorlatban - e tudományág történetéről és az abnormalitás pszichológiai, biológiai és szociokulturális modelljeiről, valamint a diagnosztikáról szól.

A Szorongás és hangulatzavarok című rész öt fejezete a főbiáktól az öngyilkosságig tárgyalja a különböző hangulatzavarokat. A lélek és a test betegségei című részben egyebek mellett külön fejezet foglalkozik a szexuális élet és a nemi identitás zavaaraival.⁶

Peter Schneider: Sigmund Freud (1856-1939)
Magyar Könyvklub, Bp. 2001.

Einstein mellett Freud a múlt század talán legnagyobb hatású gondolkodója. A pszichoanalízis megteremtőjeként nem csupán a pszichológia területén vált megkerülhetetlenné a munkássága. A művészetekre, különösen az irodalomra gyakorolt hatása óriási volt, nélküle számtalan műalkotás nem - vagy nem így - jött volna létre. A Freud-jelenség rendkívül összetett. Tanait sokan vakon követték, sokan vulgarizálták, elvetették, felülmúlták, ahogyan az történni szokott, de hatása, személyisége ma is eleven.

A Magyar Könyvklub új sorozatában már több művésztől kaptunk portrét (Bach, Lennon, Oscar Wilde), s most egy tudósról olvashatunk igényes szerkesztésben, feldolgozásban. Az életrajz és a tudományos munkásság leírása mellett a sokszínű háttérrel is megismerkedhetünk: az egyidejű események krónikájával, levélrészletekkel és barátságok történeteivel.

⁶ Dr. Szilágyi Vilmos ajánlása (Magyar Szexológiai Szemle (2000/1. szám))

Szilágyi István: Kő hull apadó kútba
Magvető, Bp. 2001.

Komor, baljós hangulatú hegyek között fekszik Jajdon, a nevében is fájdalmas város. Egy asszony minden éjjel köveket gyűjt kosarába és a kútba önti súlyos terhét. Vállát, kezét sebek borítják, de a régen kiszáradt kút egyre követeli az áldozatot. Ilka csak akkor nyugodhat meg, ha teljesen betemeti a tátongó mélységet és vele együtt egész fájdalmas múltját. A történet a 20. század első felében, a nagy kivándorlások idején játszódik, feloldhatatlan ellentét van a jajdoni polgárok és a hegyekben élő parasztok között, mintha csak az ókori spártaiak és "körüllakók" elevenednének meg Erdélyben. De öröknek tűnő a feszültség polgár és kereskedő, paraszt és városlakó, gazdag és nincstelen között, eközben Jajdon is lassan, de megállíthatatlanul halad a pusztulás, az enyészet felé.

Benedek István: Ady Endre szerelmei és házassága
Magyar Könyvklub, Bp. 2001.

A könyv főszereplője nem Ady Endre, hanem a felesége: Csinszka. Érdekes, különleges egyénisége dacára Csinszka csak Ady által kerülhetett az általános érdeklődés látószögébe, ezért e könyv minden szava mögött kimondatlanul is ott van Ady Endre súlyos egyénisége és nagyszerű költészete. Ady versei nem ötletszerű ihletésűek: mindegyikben ott munkál a közélet vagy a magánélet valamilyen drámája. A Csinszka-versekben ezek a motívumok éppúgy nyomon követhetők, mint a Léda-versekben. Az utóbbit az irodalomtörténészek számtalanszor feldolgozták, Csinszka ellenben a megbotránkozó vagy megbocsátó értékelések közt szinte elveszítette valódi jelentőségét. Ezt a hiányosságot igyekszik pótolni a szerző, összekapcsolva azokkal az életrajzi és lélektani elemekkel, amelyek Ady és a nők viszonyában a tárgyilagos ítékezéshez elengedhetetlenek. Ady költészetét nem lehet elválasztani sem a magánélettől, sem a közéletétől, sem futó vagy tartós szerelmi kapcsolatainak hősnőitől. Ezért találja itt az olvasó adatszerűen összegyűjtve mindazt, ami Ady szerelmeivel és ezeknek kapcsán a költészetével összefügg.

Jeffrey Robinson: Manipulátorok
Vásárló leszel, ha tetszik, ha nem
Magyar Könyvklub, Bp. 2001.

A 90-es évek eleje óta sokak szerint elszabadult a pokol. A televíziók, rádiók és az újságok ontják a reklámokat, sokszor több terjedelmet és időt biztosítva számukra, mint a tartalomjegyzékben és programelőzetesben megjelölt cikkeknek és műsoroknak. A zeneszámokat és a filmeket megcsonkítják, értékes műveket, cikkeket sűrítenek, hogy minél több helyről köszönjön vissza ránk a reklám. A postaládánk dugig reklámkiadványokkal, úgyhogy a tetejéről már könnyen kihúzhatja helyettünk más a hivatalos és magánleveleinket, előfizetett újságjainkat. Az utcán lépten-nyomon megállítanak felmérésnek álcázott vásárlási ajánlatokkal, a lakásunkat pedig üzletkötők bombázzák a (szerintük) legjobb ajánlatokkal. És akkor még arról nem is beszéltünk, hogy váratlanul kiderül az egyik kollégánkról, rokonunkról vagy barátunkról, hogy terméktanácsadó, ilyen-olyan hangzatos menedzser - egyébként közönséges üzletkötő -, aki meghív minket szeretettel termékbemutatóra, amit aztán órákig kell végigkínálnunk másik 3-4 házaspárral; kóstolgatni a biotermékeket vagy teákat, megcsodálni a 22.(!) századi lábos és vājling csodákat, csodaszerekről hallgatni a hihetetlen - Jézust megszegyenítő - hatásokat. Aztán, hogy szent legyen a béke, megvesszük a legolcsóbb teát (a bolti ár tizenötszöröséért), egy ormótlan bögrét, amiben állítólag még a rossz bor íze is jobbá válik, vagy aláírunk valami papírt, csak hadd mehessünk már haza (a legravaszabb, mikor vacsorára hívnak, s éjjel 11-kor úgy érkezik haza az ember, hogy már alig várja a hűtőszekrény kifosztását, mert ugye ezek a bio- meg egyéb micsodák nagyon jók, de nem éhes embereknek találták ki).

Ezért is jó, ha néha egy kicsit mögé is láthatunk a dolgoknak, mert nem nagyon értjük, hogy mi a közös a PR-menedzserek, az utcai (munkanélküli) kérdezőbiztosok, az unatkozó úriasszony termék-tanácsadók vagy a biztosítási ügynökök között.

Ezért jó ez a könyv. A szerző aprólékosan, ugyanakkor sok humorral elemzi a reklámok világát. Ízekre szedi a fogyasztásra buzdító, átlátszó, illetve körmönfont trükkjeit, maró gúnnal leplezi le azokat a fogásokat, amelyekkel a cégek a fogyasztás növelése érdekében élnek. Sokat foglalkozik a tömegkommunikációval is. Tippeket ad, hogyan érhetjük el, hogy kevesebbszer csábítsanak olyan termék megvételére, amire semmi szükségünk sincs.

Simona Vinci: Szégyentelenek

Ulpius-Ház, Bp. 2001.

Az olasz író nő világszerte nagy vihart kavart első regénye különleges érzékenységgel, ám mindeddig példátlan nyíltsággal tárja fel a gyermeki szexualitás tabuként kezelt világát - olvashatjuk a könyvről a fülszövegben, amely hangsúlyozottan "csak felnőtteknek" ajánlja azt.

A gyermeki szexualitásról csakugyan ritkán kap megbízható beszámolót az olvasó, regény formában pedig talán most fordul először. A szerzőről ugyan semmi közelebbit nem sikerült megtudnom, de tény, hogy merészen nyúlt a témához, és sikerült felkeltenie a figyelmet egy hagyományos tabu iránt. Nem tudom ellenőrizni, hogy valóban nagy vihart kavart-e, de elég valószínű, hogy sok olvasóban megdöbbenést keltett, különösen a történet befejezése, a gyermekhalál és annak körülményei.

Ez a tragikus befejezés ugyan kicsit valószínűtlen és lélektanilag megalapozatlan eltúlzása a leírt helyzetnek, néhány éretlen serdülő ellenőrizetlen szexjátékainak. A lényeg azonban az, hogy egy néhány évvel idősebb fiú mint "bandavezér", súlyos károkat okozhat a kisebbeknek, veszélyeztetheti nemcsak pszichoszexuális fejlődésüket, hanem akár az életüket is.

A könyv első harmadából még semmi nem derül ki. Csak a két tízéves kislány életkörülményei, barátságai, családi háttere dereng homályosan. Mindenük megvan, ami az anyagiakat illeti, az elfoglalt szülők gondoskodnak róluk, de nincs szoros, bizalmi kapcsolatuk a lányokkal, akik a nyári szünidőben társaikkal játszógnak, barátkoznak. A játszótéren figyelnek fel a 15 éves fiúra, rejtélyes fel- és eltűnéseire egy-egy fiatalabb fiúval.

Előbb-utóbb a két kislányt is meghívják egy eldugott pajtába, ahol furcsa játékok kezdődnek: pornóképek nézegetése, csókolózás, meztelenkedés és különféle szexuális próbálkozások. Rövid megszakításokkal ezek a játékok hetekig folytatódnak, s a szülők semmit sem sejtjenek az egészből, nem gyanakodnak, és nem ellenőriznek, mert a gyermekek hallgatnak és alkalmazkodnak. (A könyv eredeti címe is az, hogy a gyermekek nem árulnak el semmit.)

Közben a játékok egyre agresszívabbá váltak, és a szadista pornográfia hatására a 15 éves fiú - feltehetőleg drog hatása alatt - egy teniszütő nyelét erőszakolta bele az egyik tízéves lány nemi szervébe. A másik fiú ebben segített neki. A lány pedig percek alatt meghalt.

A könyv utolsó 20 oldala azt írja le, hogyan tüntették el a hullát. A következményekről nem esik szó, csak a pillanatnyi, dermedt lelki állapotról, a súlyos lelki traumáról.

Sajnos, egyáltalán nem lehetetlen, hogy ez, vagy hasonló esetek előfordultak már Olaszországban, vagy máshol. Amint a szerző bevezetőjében hangsúlyozza: valamennyi szereplő és a történet elképzelt, ámde lehetséges. A helyszínek valóságosak.

Mindez tehát bárhol megtörténhet, ahol a szülők csak anyagilag gondoskodnak gyermekeikről, a nevelésre sem idejük, sem felkészültségük nincs, a család és iskola pedig egyaránt elmulasztja a folyamatos és átfogó szexuális nevelést, valamint a gyermekek kulturált szabadidő-töltésének megszervezését. Simona Vinci könyvének gyermekei nem "szégyentelenek", hanem szerencsétlenek: a rossz nevelés, sőt, szélesebb értelemben, a modern társadalom áldozatai.⁷

⁷ dr. Szilágyi Vilmos recenziója (Magyar Szexológiai Szemle, 2001/4. szám)

Idézetek

Az embernek nem lehet megmondani, melyik úton járjon. Hisz tanítással, imával, böjtöléssel, sőt evéssel is lehet szolgálni Istent. Mindenkinek arra kell ügyelnie, hogy a szívére hallgasson, és aztán a választott úton kell haladnia lelke minden erejével.⁸

Amíg szeretni tudsz, fiatal maradsz.⁹

Nincs felemelőbb érzés annál, mint egy önmagunkon túlmutató ügyért harcolni - olyasmért, aminek a részesei vagyunk ugyan, de korántsem csak a mi létünk körül forog.¹⁰

Lesem önmagamra leső magamat.¹¹

A boldogság szempontjából nem sokat számít, hogy mit akarunk, az számít egyes-egyedül, hogy mit érünk el.¹²

A tökéletességet csakis az egyedi kutató érheti el, kizárólag abban az értelemben, hogy mindenről beszámol, amit képes volt meglátni.¹³

Ami a legrosszabb, úgy istenigazából, az még odébb van.¹⁴

Az élet minősége elsősorban két tényezőtől függ: milyenek látjuk a munkánkat, és milyen a kapcsolatunk más emberekkel.¹⁵

A léleknek örökös fennmaradása nem volna elegendő a végtelenség megszemlélésére és mindennek a megismerésére.¹⁶

A legtöbb ember gyilkos: embert ölt önmagában.¹⁷

Az ember azt használja fel és élvezze, ami hozzáférhető, s ne kívánjon vagy keressen valami mást; abban lelje örömét, ami jelen van, s ne abban, ami volt, vagy lehet.¹⁸

Azok a dolgok, melyek fontosak - még későn is idejében jönnek.¹⁹

Hogy gondozni tudjunk, ahhoz az kell, hogy mások minket „gondozzanak”.²⁰

⁸ Martin Buber

⁹ Pabló Casals

¹⁰ Dave Weinbaum

¹¹ William Wharton

¹² Robert Musil

¹³ Georg Simmel

¹⁴ Umberto Eco

¹⁵ Csíkszentmihályi Mihály

¹⁶ Flammarion Cammille

¹⁷ Stanislaw Jerzy Lec

¹⁸ Michael Oakeshott

¹⁹ Heidegger

²⁰ Alfred Vanesse

Egymást védve maradnak életben az emberek.²¹

Ne panaszkodjak az öregedés miatt. – Sokaktól tagadták meg ezt a kiváltságot.²²

A különbség a tehetség és az ostobaság között az, hogy a tehetségnek megvannak a határai.²³

Minél több ismeretre teszünk szert, a dolgok nem érthetőbbé, hanem rejtélyesebbé válnak.²⁴

A fáradtságos munka jutalma nem az, amit kapunk érte, hanem az amivé válunk általa.²⁵

Az ember boldogtalan, mert nem tudja, hogy boldog. Aki ezt felismeri, boldog lesz, rögtön.²⁶

A szerencse a felkészült elmének kedvez.²⁷

Egynek minden nehéz, soknak semmi sem lehetetlen.²⁸

A motívum nem fontos számomra. Azt akarom ábrázolni, ami közötttem és a motívum között van.²⁹

A szürrealisták és köztem az a különbség, hogy én szürrealista vagyok.³⁰

B o l d o g ú j é v e t !

infó 7. Különszám, III. évfolyam.

Lezárva: 2001. december 8-án, Debrecen.

„Segítőkéz” Lelkisegély Telefonszolgálat

Postai cím: 4024 Debrecen, Varga u. 1.

Telefon: 52)535-927

Az Infó megjelenését támogatta: a Debreceni Polgármesteri Hivatal Kulturális Osztálya

© Rénes László ®

²¹ Ír közmondás

²² Robert Russel

²³ Albert Einstein

²⁴ Albert Schweitzer

²⁵ John Ruskin

²⁶ Dosztojevszkij

²⁷ Louis Pasteur

²⁸ Széchenyi István

²⁹ Monet

³⁰ Dalí